

აჭარის საარქივო სამმართველო

(1923-2015)

**გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი 2015**

მონოგრაფიაში შესწავლილია აჭარის საარქივო სამმართველოს ისტორიის უმნიშვნელოვანესი საკითხები. დოკუმენტური წყაროებისა და სამეცნიერო ლიტერატურული მონაცემების საფუძველზე ავტორები ცდილობენ შექმნან საარქივო სამმართველოს ისტორიის ერთიანი სურათი. ნაშრომში პრაქტიკულად პირველადაა წარმოჩენილი საარქივო სამმართველოს უწყვეტი ისტორია, მიმოხილულია ფონდები და დოკუმენტური მასალების მოვლა-შენახვის ღონისძიებები.

მონოგრაფია საარქივო სამმართველოს შედარებით უფრო სრულყოფილი, უწყვეტი ისტორიის გადმოცემის პირველი ცდაა. იგი კარგ სამსახურს გაუწევს მკვლევარებს, არქივისტებს, ისტორიკოსებს და ზოგადად საარქივო საქმით დაინტერესებულ ნებისმიერ მკითხველს.

წიგნის ავტორები:

თამაზ ფუტყარაძე, ელგუჯა ჩაგანავა, ნათია ბერიძე, ნაზი ნაგერვაძე, დოდო შუშანიძე, მზია სურმანიძე, გუგული პატარიძე, მაია რურუა, ქეთევან იაკობაძე, ნატო ქიქავა, ნაზი შარაშიძე.

სარედაქციო საბჭო: მაია ივანიშვილი (თავმჯდომარე); თამაზ ფუტყარაძე (რედაქტორი); თენგიზ ცინცკილაძე, თენგიზ სალუქვაძე, ჯაბა ბერიძე, ფრიდონ ქარდავა, მაია რურუა, ქეთევან იაკობაძე, ნატო ქიქავა, ელგუჯა ჩაგანავა, ელგუჯა გოგიბერიძე, ეთერ ნათელაძე, დოდო შუშანიძე, მედეა გორგილაძე, გუგული პატარიძე, ნაზი ნაგერვაძე, ნოდარ ზაქარიძე, ავთანდილ ლეონიძე, ბადრი შერვაშიძე, კახა დავითაძე, თემურ ბერიძე.

რეცენზენტები: პროფ. **ოთარ გოგოლიშვილი**
ციური ქათამაძე
თინათინ ჯაბადარი

© აჭარის საარქივო სამმართველო, 2015

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“, 2015

თბილისი, 0179, ი. ჯანაშიასი გზა. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-22-566-6

შესავალი

არქივი „ერის დოკუმენტური მემსიერებაა“. მასში თავმოყრილია ქვეყნის ისტორია, მისი თავგადასავალი. არქივი არის უძვირფასესი საუნჯე, განძი, სადაც ისტორიულ, იურიდიულ, დემოგრაფიულ თუ სხვა ხასიათის მასალებში თავმოყრილია ათასწლეულების მანძილზე ხალხის მიერ დაგროვილი ემპირიული ცოდნა და გამოცდილება. საარქივო მასალების გარეშე შეუძლებელია ამა თუ იმ ხალხის ისტორიის სრულყოფილი წარმოჩენა. ამიტომაცაა, რომ დოკუმენტსაცავებს - საარქივო დაწესებულებებს ყველა ქვეყანაში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა. იგი იყო და არის სახელმწიფოებრივი ზრუნვის საგანი.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველო ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტსაცავი და სამეცნიერო ორგანიზაციაა საქართველოში, სადაც ინახება 1878 წლის შემდგომი პერიოდის სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ამსახველი მეტად საინტერესო და უნიკალური დოკუმენტები (2356 ფონდის 670 222 საქმე). ყველა ეს დოკუმენტი ხელმისაწვდომია დაინტერესებულ პირთათვის, საქმის გასაიოლებლად კი შექმნილია სამეცნიერო-საცნობარო აპარატი, გზამკვლევი, თემატური ბარათები, შედგენილია საცნობარო სიები, თემატური მიმოხილვები. მიმდინარეობს აქტიური მუშაობა დოკუმენტების დიგიტალიზაციისათვის.

აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის მასალების საფუძველზე დაწერილია არაერთი მონოგრაფია, ნარკვევი თუ სამეცნიერო სტატია, თუმცა საკუთრივ არქივის სრულყოფილი ისტორიის შესწავლა დღემდე ვერ მოხერხდა. წინამდებარე ნაშრომი ამ ხარვეზის შევსების მცდელობაა. ავტორთა კოლექტივმა გამოთქვა მზადყოფნა, რათა თავისი მოკრძალებული წვლილი შეიტანოს ამ საქმე-

ში. ამასთან დიდი პატივისცემითა და სიყვარულით გვინდა მოვიგონოთ ის ადამიანები, რომლებმაც საინტერესო ნაშრომები დაგვიტოვეს საარქივო სამმართველოს ისტორიის სხვადასხვა საკითხებზე. უპირველეს ყოვლისა უნდა აღინიშნოს **ლევან კალანდარიშვილის, სერგო ტაბაღუას, შოთა თოღაძისა და ტატიანა ნეფედოვას ღვაწლი**, რომლებმაც 1959 წელს შეადგინეს და გამოსცეს „**აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივის მეგზური**“. ამ გამოცემაში წარმოდგენილი იყო აჭარის სახელმწიფო არქივის ისტორიის ზოგიერთი საკითხი.

არქივის ისტორიის ცალკეული საკითხი შედარებით უფრო ფართოდ იყო წარმოდგენილი **ნაზი ნოღაიდელის** მიერ 1970 წელს შედგენილ ნაშრომში „**საარქივო საქმის განვითარება აჭარაში**“.

მოგვიანებით, 1974 წელს ხელახლა გამოიცა აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივის **განახლებული „მეგზური“ ნ. ნოღაიდელის რედაქტორობით**, რომლის შემდგენლები იყვნენ ასევე ცნობილი არქივისტები: **გ. მოსიძე, ს. ტაბაღუა, მ. თაყაძე, გრ. ჩაგანავა**. 2003 წელს კვლავ განახლდა და ახალი მასალებით შეივსო სახელობითი, გეოგრაფიული და საგნობრივ-თემატური საძიებლებით აღჭურვილი „მეგზური“, რომლის შედგენაში მონაწილეობდნენ: **შალვა აბაშიძე (რედაქტორი), მარიამ ჭელიძე, დოდო შუშანიძე, ეთერ ნათელაძე, ნანა ღურგლიშვილი, მაია რურუა, ინგა ფაცურეიშვილი, გუგული ანდღულაძე, ნუნუ სკამკოჩაიშვილი, მადონა ცხადაძე, ნაზი ნაგერვაძე, მანანა თურმანიძე, ციური ქათამაძე, ნათია მიქელთაძე, ნინო ჯაბნიძე, გულნარა კაკაბაძე, რუსუდან გოგიტაური, გუგული პატარიძე და ეთერ გოგიბერიძე**. მართალია იგი ბეჭდური სახით არ გამოცემულა, მაგრამ ხელნაბეჭდის რამოდენიმე ეგზემპლარი დღესაც დიდ დახმარებას უწევს საარქივო სამმართველოს თანამშრომლებსა და ისტორიის საკითხებით დაინტერესებულ

მკვლევარებს. „მეგზურის“ შესავალ ნაწილში, რომლის ავტორია შალვა აბაშიძე, მოკლედაა წარმოდგენილი საარქივო სამმართველოს განვლილი გზა დაარსებიდან მეოცე საუკუნის დასაწყისამდე. მასში დახასიათებულია ისტორიული და საბჭოთა პერიოდის ფონდები. განსაკუთრებული მნიშვნელობის ფონდებზე შედგენილია ცალკე დახასიათებები. **2000 - იანი წლების შემდგომი მასალების „მეგზურში“ შეტანა თანამედროვე არქივისტთა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანესი ამოცანაა.**

ამ საკითხებზე საუბრისას გვერდს ვერ ავუვლით სერგო ტაბაღუას, გუგული ანდღულაძისა და ნუნუ სკამკოჩიშვილის მიერ შედგენილ ცნობარს, რომელშიც წარმოდგენილია აჭარის სახელმწიფო დაწესებულებების ისტორიის საკითხები 1921-1946 წლებში.

საარქივო სამმართველოს ისტორიის ცალკეული საკითხები წარმოჩენილია აგრეთვე „არქივისტის დღე“-სათუ საიუბილეო ღონისძიებებზე არქივის თანამშრომელთა მოხსენებებსა და გამოსვლებში. მათ შორის უნდა აღინიშნოს: გრ. პინიანცის ნაშრომი **„ИСТОРИЯ АРХИВНОГО ДЕЛА ВАДЖАРИИ“** (ასს ცსა, ფ. 1041, საქმე 1883, ფურც. 27-39), შალვა აბაშიძის სტატია **„აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის საარქივო სამსახური 80 წლისა“** (გაზეთი „ბათუმი“, 2003 წ. 8 აპრილი), გრ. ჩაგანავას **„აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია“** (ასს ცსა, ფ. 89, ან. 1, საქმე 279, ფურც.1-9) და ა. შ.

აჭარის სახელმწიფო არქივის ჩამოყალიბების, დოკუმენტების დაკომპლექტების, ფონდების შემადგენლობისა და დოკუმენტების გამოყენების საკითხებს ეძღვნება მოსკოვის სახელმწიფო ისტორიულ-საარქივო ინსტიტუტის მეექვსე კურსის სტუდენტის ა. კარასევას სადიპლომო ნაშრომი **„Центральный государственный архив Аджарской АССР“**, რომელიც შესრულდა 1961 წელს (ფონდი რ-89, ან. 1, საქმე 138). იგივე საკითხებს ეძღვნება აგრეთვე

იმავე ინსტიტუტის სტუდენტის მაყვალა თავადის სადიპლომო ნაშრომიც (იხ. „აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1967). ორივე სადიპლომო ნაშრომი დაცულია აჭარის საარქივო სამმართველოში.

საარქივო სამმართველოს ისტორიის საკითხების კვლევა გააქტიურდა 2010 წლიდან. ჟურნალ „არხეონის“ პირველ ნომერში (ბათუმი, 2011) დაიბეჭდა ხათუნა შერვაშიძის ნაშრომი „საარქივო დაწესებულებათა ისტორიის ზოგიერთი საკითხი“. ამავე ნომერში დაიბეჭდა საარქივო სამმართველოს ჩამოყალიბებასთან დაკავშირებული დოკუმენტური წყაროებიც. გამოქვეყნდა აგრეთვე მაია რურუას სტატია „ვეტერანი არქივისტები“ („არხეონი, 2, ბათ. 2011), მისივე - „არქივისტთა პროფესიული დღესასწაულის ისტორიისათვის“ („არხეონი“ 3, ბათ. 2012) და „ისინი ქმნიდნენ საარქივო დარგის ტრადიციებს“ („არხეონი 7, თბ. 2014), ელგუჯა ჩაგანავას ნაშრომი „საარქივო სამმართველოს საქმიანობის ძირითადი მიმართულებები“ („არხეონი 3, ბათ. 2012), გუგული პატარიძის - „საარქივო სამმართველოში დაცული ფოტოდოკუმენტების შემადგენლობა და მათი სამეცნიერო მნიშვნელობა“ („არხეონი“ 3, ბათ. 2012), თამაზ ფუტკარაძის - „სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობა საარქივო სამმართველოში“ („არხეონი 3, ბათ. 2012), თამაზ ფუტკარაძისა და ნატო ქიქავას - „საარქივო სამმართველო - 90“ („არხეონი 7, თბ. 2014), ნაზი ნაგერვაძის - „დაწესებულებათა საექსპერტო კომისიების მუშაობის სრულყოფის მეთოდები“ („არხეონი 4, ბათ. 2012), ნათია მირიანაშვილისა და მარინე იტრიაშვილის - „აჭარის არქივის შექმნის ისტორიიდან“ (სამსრუთდასავლეთი საქართველო: ისტორია, არქეოლოგია, ეთნოლოგია. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები. თბ. 2012) და ა. შ. ყველა ზემოთდასახელებულ ნაშრომში სხვადასხვა კუთხითაა წარმოდგენილი საარქი-

ვო სამმართველოს ჩამოყალიბების, დაკომპლექტების, დოკუმენტების განთავსებისა თუ არქივის ისტორიასთან დაკავშირებული სხვა საკითხები.

აღნიშნული გამოკვლევების მიუხედავად ვერ მოხერხდა არქივის უწყვეტი ისტორიის შესწავლა-დამუშავება, თუმცა არქივისტთა დღის წესრიგში არაერთხელ მდგარა შედარებით უფრო სრულყოფილი ისტორიის მომზადების ამოცანა. 1990-იან წლებში მრავალჯერ დაისვა ეს საკითხი, მაგრამ ვერც მაშინ მოხერხდა დასახული მიზნის განხორციელება. საარქივო სამმართველოს უფროსის მოვალეობის შემსრულებლის **თენგიზ ცინცკილადის 2014 წლის 16 ივლისის N 41 ბრძანებით** „აჭარაში საარქივო დაწესებულების ისტორიის დაწერის და გამოცემის მიზნით შეიქმნა საარქივო სამმართველოს ისტორიის მომზადებისა და გამოცემის სარედაქციო საბჭო“, რომლის შემადგენლობაში შევიდნენ გამოცდილი არქივისტები (თამაზ ფუტკარაძე, თენგიზ სალუქვაძე, ფრიდონ ქარდავა, მაია რურუა, ქეთევან იაკობაძე, ნატო ქიქავა, ელჯუჯა ჩაგანავა, ელგუჯა გოგიბერიძე, ეთერ ნათელაძე, დოდო შუშანიძე, მედეა გორგილაძე, გუგუელი პატარიძე, ნაზი ნაგერვაძე, ნოდარ ზაქარიაძე, ავთანდილ ლეონიძე, ბადრი შერვაშიძე, კახა დავითაძე, თემურ ბერიძე). ბრძანებით დამტკიცდა სარედაქციო საბჭოს სამუშაო გეგმა და განაწილდა ფუნქციები.

წინამდებარე ნაშრომი სარედაქციო საბჭოსა და ავტორების თავდაუზოგავი შრომის შედეგად შეიქმნა. იგი არაა დაზღვეული შეცდომებისა და ნაკლოვანებებისაგან. წიგნის ავტორები მაღლიერებით მიიღებენ ნებისმიერ საფუძვლიან შენიშვნას და გაითვალისწინებენ შემდგომი მუშაობის პროცესში.

თაზო I

საარქივო საქმის განვითარება აჭარაში

§1. წერილობითი დოკუმენტებისა და ნივთიერი მასალის შენახვის ტრადიციები საქართველოში

ისტორია მარტო წარსულის ხსოვნა როდია. იგი საფუძველთა საფუძველია და აქტიური მონაწილე ხვალინდელი დღისა. მშობლიური სიძველის ცოდნის გარეშე შეუძლებელია საზოგადოების განვითარების კანონზომიერებათა გააზრება, მომავლის პერსპექტივების დასახვა და განხორციელება. ისტორიული განვითარების კანონზომიერებათა ცოდნამ, სიძველისადმი პატივისცემამ, ტრადიციებისადმი ერთგულებამ, თვითგადარჩენის უზარმაზარმა ენერგიამ, საბრძოლო შემართებამ განაპირობა არა მარტო ქართული სხეულის, არამედ ქართველი ხალხის შინაგანი სტრუქტურის, შინაგანი სახისა და მისი სულიერი რაობის შენარჩუნება. თვითგადარჩენისათვის სამიათასწლოვანი ბრძოლის გზაზე ქართველ კაცს ბევრჯერ განუცდია გამარჯვებით გამოწვეული სიხარულიცა და დამარცხებით განცდილი მწუხარებაც, მაგრამ შეძლო დღემდე მოეტანა თავისი ეროვნული თავისთავადობა.

ქართველი ხალხის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის, მისი გმირული წარსულის, მაღალგანვითარებული მატერიალური და სულიერი კულტურის თავისებურებების შესახებ საუბრობენ ნივთიერი კულტურის ძეგლები, საქართველოს სიძველეთსაცავებში დაუნჯებული წერილობითი დოკუმენტები.

ისტორიის (ცხოვრება, მატიანე), ისტორიული დოკუმენტების მნიშვნელობა კარგად ჰქონდათ გააზრებული ჩვენს წინაპრებს. სწორედ ამიტომ იყო, რომ ჯერ კიდევ ადრეულ საუკუნეებში შეუქმნიათ სიძველეთსაცავები, მუ-

ზეუმები, სხვა დაწესებულებები, უზრუნიათ, რომ ჩვენი წარსული ასახულიყო ქვის ფილებზე, რელიგიური და სხვა დაწესებულებების კედლებზე, მხატვრობაში, ეტრატებსა თუ ქაღალდის ფოლიანტებზე. სწორედ ამის შესახებ წერდა აკადემიკოსი კორნელი კეკელიძე: „ჩვენი მიზანია ფარდა ავხადოთ, რამდენადაც შესაძლებელია, ქართველების ძველ წერილობით კულტურას და ვუჩვენოთ „დიდ“ ერებს, რომელნიც კულტურულ-ტრეგერების პრეტენზიებით გამოდიოდნენ და ახლაც გამოდიან, რომ შემოქმედებითი უნარი კულტურულ-ლიტერატურულ დარგში არასდროს შეადგენდა მათს მონოპოლიას და პრივილეგიას, რომ ასეთ პატარა ხალხს, როგორიც იყო ქართველობა, არამც თუ მთლიანად აუთვისებია მოწინავე კულტურის მონაპოვარი, თავისი საკუთარი წვლილიც შეუტანია მსოფლიო კულტურისა და ლიტერატურის საგანძურებში“ (საქართველოს არქივები:19).

წერილობითი დოკუმენტებისა თუ ნივთიერი მასალების შენახვის ტრადიცია საქართველოში შორეული წარსულიდან იღებს სათავეს. ჯერ კიდევ კოლხეთის ისტორიიდან ცნობილია, რომ **ფაზისში მზის სახელობის ტაძრის გალავანში** უჩვენებდნენ არგონავტების ღუზას. რომელი მოღვაწე არიანე ფაზისში არსებული სიძველეების დათვალიერების შემდეგ (137 წ.) ადრიანესადმი (რომის იმპერატორი) მიწერილ წერილში აღნიშნავს: „აქ ვნახე არგონავტების ღუზა, რომელიც ძველი არ მეჩვენა, მიუხედავად იმისა რომ იგი ზომით დიდია და თავისი სახეობით განსხვავდება ახლანდელი ღუზებისაგან. უფრო მეტიც, არგონავტებისეულად შეიძლება მივიჩნიოთ აქვე დაცული ქვის ღუზის ნაწილები“ (ჩიტაია, 2001:71). ე. ი. ფაზისში დაცული ყოფილა ისტორიული მნიშვნელობის ნივთები არგონავტებიდან არიანემდე. **შესაძლოა ამ ნივთებთან ერთად იყო წერილობითი დოკუმენტებიც.**

ამ ცნობიდან ჩანს, რომ რეას (მზის) ტაძარში დაცული იყო სხვა რელიქვიებიც. ნიშანდობლივია, რომ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში შემორჩენილია უძველესი გადმოცემები ღუზის არსებობის შესახებ. აღსანიშნავია ისიც, რომ ძველ საბერძნეთში ამა თუ იმ ღვთაების სახელზე შეწირული იშვიათი ნივთების შესანახ ადგილს ტაძრებში **მუზეიონი** ეწოდებოდა (ჩიტაია, 2001:72). სავარაუდებელია, რომ აქვე ინახებოდა წერილობითი დოკუმენტებიც.

მოგვიანებით მსგავსი ნივთები თუ დოკუმენტები ტაძრებსა და ეკლესიებთან ერთად ინახებოდა **სამეფო სალაროებში**. ამის შესახებ საინტერესო ცნობას გვაწვდის ჟამთააღმწერელი: „გარნა ხუამლისა ქუაბსა რომელნი იდვა, მცირე გამოიღეს და გაიყვეს და უფროსი ქუაბსავე დაუტევეს, ხოლო ჯაჭვ იგი სახელდებული, სალამური და თუალი იგი პატივცემული გურდემლი და მარგალიტი იგი დიდი, რომლისა სწორი არავის – სადა უხილავს – ესე სამივე რუსუდანის ძესა დავითს მიხუდა” (ჟამთააღმწერელი, 2002:243). მემატიანის მიხედვით **ხუამლის სამალაგში დაცული იყო სამეფო სალაროდან გატანილი ძველი კოლექციები**. აქ ინახებოდა ვახტანგ გორგასალის ჩაფხუტი და ჯაჭვის პერანგი, თამარ მეფის პირადი ნივთები (ჩიტაია, 2001:72). საქართველოს მეფის სალაროში დაცული რელიქვიების შესახებ საუბრობს აგრეთვე სულხან საბა ორბელიანი ვატიკანის მუზეუმის დათვალიერების დროს (ჩიტაია, 2001:72).

პროფ. სარგის კაკაბაძის აზრით ქართველებს უკვე I საუკუნეში ჰქონდათ არიან ქართლის ძის აზოს მცხეთაში მოსვლის ამსახველი საისტორიო თხზულება (კაკაბაძე, 1924:28). ლეონტი მროველის (XI საუკუნე) ცნობით ძვ. წ. IV-III სს. მიჯნაზე შექმნილია პირველი ქართული ანბანი: „ესე ფარნავაზ იყო პირველ მეფე ქართლსა შინა ქართლოსისა ნათესავთაგანი. მან განავრცო ენა ქართული და არღარა იზრახებოდა სხუა ენა ქართლსა შინა თვინი-

ერ ქართულისა და ამან შექმნა მწიგნობრობა ქართული (მროველი, 1987:58).

ძველისძველ საისტორიო ტრადიციებზე დაყრდნობით საინტერესო ვარაუდს გამოთქვამს თეიმურაზ ბატონიშვილი (ბაგრატიონი). მისი აზრით ქართველებს დამწერლობა ჰქონდათ ფარნავაზამდე (ქართული მწერლობა, 1987:10). არსებობს საფუძვლიანი არგუმენტები ვივარაუდოთ, რომ ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებამდე არსებობდა ქართული წარმართული მწერლობა, რომელიც იმსხვერპლა ჟამთა სიავემ და ჩვენამდე ვერ მოაღწია (ჯავახიშვილი, 1949:235).

ხალხურ ლექსებსა და მითოლოგიურ გადმოცემებში არც თუ ისე იშვიათად გვხვდება სიტყვა „წიგნი“. ამირანის თქმულებაში პირდაპირ წერია: „თითებს შუა წიგნი ედო ქაღალდისი“. რა თქმა უნდა „წიგნი“ შემდეგდროინდელი ჩანართია, მაგრამ მაინც მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისით, რომ იგი მწიგნობრობასთანაა დაკავშირებული, რაც უდიდესი მნიშვნელობის კულტურულ მოვლენად ითვლება (ლოლაშვილი, 1978:10). მწიგნობრობა თავისთავად წერასთანაა დაკავშირებული. ადამიანის ნააზრვეის გადატანას ქვებზე, ქაღალდზე, კლდესა თუ თიხაზე „წერაი“ ეწოდებოდა, მხოლო პიროვნებას, ვისაც ნააზრვეი გადაჰქონდა სხვადასხვა საგნებზე - „დამწერალი“.

ძველ საქართველოში ხელნაწერებს ინახავდნენ და იცავდნენ მათი შემქმნელები. უმთავრესად საერო და სასულიერო ხელისუფალნი. პრ. კესარიელის ცნობაზე დაყრდნობით ივანე ჯავახიშვილი ასაბუთებს, რომ VI საუკუნეში დასავლეთ საქართველოში – ლაზიკაში არსებობდა წერილობითი დოკუმენტების დაცვა-შენახვის პრაქტიკა (ჯავახიშვილი, 1926:80). ავტორი იქვე მიანიშნებს, რომ მნიშვნელოვანი დოკუმენტები ინახებოდა სატურჭლეში, რომელიც წარმოადგენდა როგორც საბუთსაცავს, ასევე განძსაცავს. ქუთაისის განძ-საბუთსაცავ სატურჭლეში

დიდხანს ინახებოდა ბაგრატ III-ის მიერ შედგენილი აფხაზთა მეფეების გენიალოგიური კრებული (საქართველოს არქივები, 25).

მკვლევართა განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ტერმინი „დივანი“ (ცნობილია, რომ ექვთიმე თაყაიშვილმა გამოსცა ბაგრატ III-ის „დივანი მეფეთა“). სპარსული წარმოშობის „დივანი“ თავდაპირველად წიგნს, ჩანაწერს ნიშნავდა, მოგვიანებით კი კანცელარიის, დაწესებულების მნიშვნელობა შეიძინა (საქართველოს არქივები, 26). იგი არქივის მნიშვნელობითაც გამოიყენებოდა.

„დივანი მეფეთა“ ბაგრატ III – ის სამეფო არქივის დამადასტურებელი მნიშვნელოვანი დოკუმენტია. **საჭურჭლე ნიშნავს საგანძურს, არქივს**, რომლის პარალელურად გამოიყენებოდა აგრეთვე სიტყვები: **გოდორი და დავთარხანა** (საქართველოს არქივები, 26-27). აღნიშნული ტერმინები გვხვდება საისტორიო დოკუმენტებში. მაგ. ერთ-ერთ საბუთში პირდაპირ წერია: „თავისუფლებისა ბრძანება კონსტანტინესი და ბაგრატისი“ მიქაელ მემღვიმეს მიუღია სამეფო არქივიდან-გოდორიდან (ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსი, 1984;19). „გოდორი“ და „მეგოდრე“ არაერთხელ გვხვდება „ხელმწიფის კარის გარიგებაში“. **მეგოდრესთან ინახებოდა სხვადასხვა სახის დოკუმენტები, სარეგისტრაციო წიგნები, სიგელები**, რისთვისაც იგი იღებდა საზღაურს. ცნობილი ფრანგი ისტორიკოსი **ალფრედ რამბო** (1842-1905) პირდაპირ აღნიშნავს, რომ ბიზანტიისაგან განსხვავებით IX-X სს. **საქართველოში ჰქონდათ დავთარხანებიო** (საქართველოს არქივები, 28). აღნიშნული დაწესებულების არსებობა მტკიცდება ვახტანგ VI – ის „დასტურლამალი“ – თაც.

XVIII საუკუნეში სახელმწიფო **დავთარხანა//გოდორი//საბუთსაცავი//არქივი იყო თბილისის სასახლის სამეფო პალატაში**. ერეკლე II – ის დროს დავთარხანა ადგილს უთმობს სამეფო პალატას. მოგვიანებით, აღნიშ-

ნულ დაწესებულებას II საუკუნიდან მომდინარე ლათინური სიტყვა „არქივი“ (დაწესებულება, სადაც ინახებოდა სახელმწიფო აქტები) ეწოდა.

საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვის შემდეგ საარქივო საქმის განვითარებაში ხდება ცვლილებები. ყალიბდება საუწყებო არქივები (კავკასიის მეფის-ნაცვლის კანცელარიის არქივი, ამიერკავკასიის მთავარ-მმართველის კანცელარიის არქივი და ა. შ.). დიმიტრი ყიფიანის, ილია ჭავჭავაძისა და სხვათა ინიციატივით XIX საუკუნის II ნახევარში ყალიბდება ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების არქივი. 1920 წლის 23 აპრილს დამფუძნებელმა კრებამ მიიღო კანონი საქართველოს ცენტრალური სამეცნიერო არქივის დაარსების შესახებ, რომლის დირექტორად დამფუძნებელი კრების წევრი პეტრე გელეიშვილი დაინიშნა. ამჟამად, ქვეყანაში არსებული წერილობითი დოკუმენტების დიდი ნაწილი თავმოყრილია საქართველოს ეროვნულ სახელმწიფო არქივში. იგი ქვეყნის ერთ-ერთი მსხვილი სამეცნიერო დაწესებულებაა.

მოგვიანებით, 1923 წ. აპრილში შეიქმნა აჭარის საარქივო სამმართველო, რომელმაც ასევე დიდი როლი შეასრულა საარქივო საქმის სრულყოფასა და განვითარებაში.

§2. დოკუმენტური მასალების მდგომარეობა აჭარაში საარქივო დაწესებულების ჩამოყალიბებამდე

საარქივო საქმე სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის უმნიშვნელოვანესი დარგია. იგი ემსახურება ქვეყნის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სამეცნიერო და კულტურულ ინტერესებს, წინაპრების დოკუმენტური მემკვიდრეობის დაცვას. საარქივო საქმეს კულტურული ქვეყნები ყოველთვის დიდ ყურადღებას აქცევდნენ, რადგან მას დიდი მნიშვნე-

ლობა აქვს არა მარტო განვლილ დროთა მასალების დაგროვებისა და შესწავლის მხრივ, არამედ პრაქტიკული თვალსაზრისითაც. არქივების საშუალებით სახელმწიფო ერკვევა არსებულ სამოქალაქო-უფლებრივ ურთიერთობასა და მასთან დაკავშირებულ საკითხებში (ნ. მირიანაშვილი, მ. იტრიაშვილი, 2012:47).

XVI-XIX სს. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, საკუთრივ აჭარაში საარქივო საგანძურს ისტორიული ბედუკუდმართობის გამო მიაღება მნიშვნელოვანი ზარალი. დოკუმენტების ნაწილი დაზიანდა ან დაიტაცეს. **1878 წ. 20 აგვისტოს, ქუთაისში, თურქეთის კომისრებთან დადებული პირობების** მიხედვით ბათუმისა და ბათუმის ოლქის შესახებ არსებული დოკუმენტები უნდა დარჩენილიყო ადგილზე და გადასცემოდა ახალ ხელისუფლებას, მაგრამ ეს პირობები დაირღვა. აჭარის საქართველოსთან დაბრუნების შემდეგ მათი დიდი ნაწილი თურქებმა გაიტაცეს, ნაწილი პეტერბურგში იგზავნებოდა, ადგილზე დარჩენილი დოკუმენტები კი ნადგურდებოდა და ნიავედებოდა, რადგან ვერ მოხერხდა დოკუმენტებისათვის შესაფერისი ფართის გამონახვა. ქალაქის თავის ანდრონიკაშვილის მცდელობის მიუხედავად პრობლემა კვლავ მოუგვარებელი დარჩა. ბათუმის სამხედრო კომისრის ჟღენტის წერილიდან ირკვევა, რომ ბათუმის სამხედრო კომისარიატში შექმნილა **ძროებითი კომისია სამხედრო-ისტორიული მასალების შეგროვებისა და კლასიფიკაციისათვის**. სამხედრო კომისარი ითხოვს მკაცრი ღონისძიებების გატარებას, რათა თავიდან იქნეს აცილებული დოკუმენტების „დატაცება და გაფუჭება“. ამ მიზნით აღრიცხვაზე უნდა აეყვანათ არსებული დოკუმენტები და საუწყებო არქივები გადასულიყო ძროებითი კომისიის განკარგულებაში.

1920-იან წლებამდე, არქივები იმყოფებოდა ცალკეული უწყებების და კერძო პირების გამგებლობაში. კერძო ნოტარიუსები დოკუმენტებს ინახავდნენ თავისთან. ბა-

თუმში იყო აგრეთვე „Крепостной Кутаисский нотариальный архив“ (ფ. ი-16, საქმე 1, ფურც. 3; საქმე 3, ფურც. 31). ბათუმის პორტის საარქივო დოკუმენტები ინახებოდა პორტის ხის ჯიხურში, სადაც ცხოვრობდა აგრეთვე დარაჯი ქალი (ფ. ი-16, ს. 23, ფურც. 73; ასევე ა. კარასევა „აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი“, სადიპლომო ნაშრომი, ბათუმი 1961. გვ. 3). არაა გამორიცხული, რომ დოკუმენტების გარკვეული რაოდენობა - სიგელ-გუჯარები, დავთრები ყოფილიყო ყოფილი ბეგების ხელში, ხოლო დოკუმენტები მიწის შესახებ - მეჩეთებში, თუმცა ყველა ისინი ბერლინის ტრაქტატის შემდეგ გაზიდული იქნა ბათუმიდან. ამის მიუხედავად, არსებობდა დოკუმენტების გარკვეული რაოდენობა, რომლებშიც ასახული იყო რუსეთ-თურქეთის ომამდელი ისტორია.

ასე გამოიყურებოდა საარქივო მასალები 1921 წელს

მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში რუსეთის იმპერია დაადგა კაპიტალისტური ურთიერთობების განვითარების გზას. ბურჟუაზიული ურთიერთობების საკითხები 1856-1910 წწ. აისახა ნიკოლაევის საბაჟოს ფონდის საქმეებში. ამ საქმეებიდან შედარებით საინტერესო ისტორიულ მასალას წარმოადგენდა მასალები, რომლებიც ეხებოდა 1856-1878 წლებს. 1878 წლიდან განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა საპორტო ქალაქ ბათუმის პოლიციის სამმართველოს, საბაჟოს, ფოსტა-სატელეგრაფო კანტორის, ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორის ფონდებმა (ა. კარასევა, „აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი“, სადიპლომო ნაშრომი, ბათუმი 1961. გვ. 3, 4). ბათუმის მუნიციპალური ცხოვრებისა და მშენებლობების ისტორიის საკითხები თავმოყრილი იყო ზემოთ-დასახელებულ ფონდებში, თუმცა იყო ქალაქის სათათბიროს და ქალაქის მმართველობის ორი სპეციალური ფონდი. ცარიზმის დამხობისა და თურქეთის ოკუპაციის დასრულების, ასევე ინგლისელების ბათუმიდან გასვლის შემდეგ გატაცებული იქნა უამრავი ფასეული დოკუმენტი (ა. კარასევა, „აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი“, სადიპლომო ნაშრომი, ბათუმი 1961. გვ. 4).

1878 წლიდან ბათუმში ჩნდება სხვადასხვა უწყებების ადმინისტრაციული და სამეურნეო დაწესებულებები. ჩვეულებრივი გარჩევების, კრიმინალების ძებნის, დანაშაულთან ბრძოლის მიზნით საოლქო მეჯლისებთან შეიქმნა სასამართლო-მეჯლისები და პოლიციის მმართველობა, შემდგომ კი ერთმანეთის მიყოლებით გაიხსნა სხვა უწყებებიც: საბაჟო, მსოფლიო განყოფილება, ფოსტა, ტელეგრაფი და სხვა (ფონდი რ-89, ან. 1, საქმე 253, ფურც. 13; ასევე, მ. თავაძე, აჭარის ასსრ-ს ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1967, გვ. 13). 1888 წლიდან ბათუმში ყალიბდება საქალაქო სათათბირო და ქალაქის მმართველობა. მოგვიანებით კვლავ

ჩნდება რიგი დაწესებულებები: ბათუმის სავაჭრო პორტის მმართველობა, სახელმწიფო ბანკის ბათუმის განყოფილება, ბათუმის წოდებრივ-საადგილმამულო მიწის კომისია და ა. შ. (ბათუმი და მისი შემოგარენი, 1906:465, რუსულ ენაზე).

ბათუმის ოლქის ზოგიერთ საუწყებო დაწესებულებას თავისი ცენტრი ჰქონდა ოლქის გარეთ, რის გამოც შესაბამისი დოკუმენტური მასალა იგზავნებოდა შესაბამის სათავო დაწესებულებებში. მაგ. ბათუმის ოლქში ქუთაისის საგუბერნიო ჟანდარმერიის სამმართველოს უფროსის თანაშემწის კანცელარია თავის საქმეებს აგზავნიდა ქუთაისის ჟანდარმერიის არქივში. ბათუმის ოლქის უფროსი - საფაბრიკო ინსპექტორი 1902 წლისათვის ყველა დოკუმენტს აგზავნიდა ხარკოვში (ა. კარასევა, „აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი“, სადიპლომო ნაშრომი. ბათუმი 1961. გვ. 15.), სახელმწიფო ბანკის ბათუმის განყოფილების მასალები გადაიტანეს როსტოვში, ბათუმის საოლქო მმართველობის და მიხაილოვის ციხის დოკუმენტები გადაიტანეს სადგურ ლაბინსკში და ა. შ. მოგვიანებით ლაბინსკში გადატანილი დოკუმენტები ველარ აღმოაჩინეს (მ. თავაძე, აჭარის ასსრ-ს ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1967, გვ. 15).

მას შემდეგ, როცა ბათუმის ოლქი შევიდა ქუთაისის გუბერნიის შემადგენლობაში, საარქივო დოკუმენტები გადაიტანეს ქუთაისში.

ბევრი დოკუმენტი განადგურდა პირველი მსოფლიო ომის დროს, კერძოდ მაშინ, როცა თურქეთმა დაიკავა ართვინი, ბათუმის ოკრუგის ნაწილი და იმუქრებოდა მიხაილოვის ციხის და ბათუმის ადებით. ამ დროს დაიწყო დოკუმენტების ევაკუაცია. მაგ. ბათუმის საქალაქო დუმის (სათათბიროს) და ქალაქის მმართველობის საქმეები გადაიტანეს თბილისში. მოგვიანებით, ეს დოკუმენტები

გარკვეული დანაკარგებით უკან დააბრუნეს. ევაკუაციის დროს კვლავ განადგურდა დოკუმენტების ნაწილი (ა. კარასევა, „აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი“, სადიპლომო ნაშრომი. ბათუმი 1961. გვ. 16). 1924 წელს განადგურდა ართვინის ოლქის მმართველობის არქივი (ფონდი რ-89, ან 1, საქმე 1, ფურც. 14). როგორც თურქმა ოკუპანტებმა, ისე ინგლისელებმა გაიტანეს უამრავი საარქივო დოკუმენტი, თუმცა მათი მოქმედების ამსახველი მასალები ჩვენთან არ შემონახულა. 1990-იან წლებში მოხერხდა ბრიტანული დოკუმენტების ასლების შემოტანა. 2010 წლიდან კი შემოტანილი იქნა სოფიაში დაცული აჭარის ისტორიის ამსახველი ოსმალური დოკუმენტების ელექტრონული ვერსიებიც.

მსხვილი ქარხნების - როტშილდის, პიტოევას, სიდერიდისის, ნობელის და სხვა საწარმოების დოკუმენტაციასთან ერთად გატანილი იქნა კერძო მფლობელობაში არსებული (მაგ. ვოლგა-კამის და რუსულ-აზიური კერძო ბანკების ბათუმის განყოფილების არქივი) არქივებიც (ასსცსა, ფ. რ-89, ან. 1, ს. 1, ფურც. 23). დოკუმენტების ნაწილი საქართველოდან გატანილი იქნა მენშევიკური მთავრობის ემიგრაციის დროსაც.

§3. აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი საბჭოთა პერიოდში

**ა. აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის
ჩამოყალიბება. დოკუმენტების დაკომპლექტების პირველი
ღონისძიებები**

საარქივო საქმის განვითარების ისტორიის საწყის თარიღად საქართველოში მიჩნეულია 1920 წლის 23 აპრილი, როცა დემოკრატიული რესპუბლიკის დამფუძნებელ-

მა კრებამ მიიღო კანონი ცენტრალური სამეცნიერო არქივის დაარსების შესახებ. **რესპუბლიკის ცენტრალური სამეცნიერო არქივის დირექტორად დაინიშნა დამფუძნებელი კრების წევრი პეტრე გელეიშვილი** (ნ. მირიანაშვილი, მ. იტრიაშვილი, 2012:47; სუიცა ფ.335 ან. საქ. 7, გვ.1). პირველად, სამეფო დაწესებულებების საუწყებო არქივების ბაზაზე ყალიბდება მთავარი ისტორიული არქივი. ამავე პერიოდში ყალიბდება სამხედრო-ისტორიული არქივი, მოგვიანებით კი (1923-1927 წწ.) ძველი აქტების არქივი, ისტორიულ-რევოლუციური არქივი, იურიდიული არქივი და ა. შ. (ა. კარასევა, აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი. სადიპლომო ნაშრომი. ბათუმი 1961, გვ. 1,2 (რუსულად). ასევე, ფონდი რ-89, ან.1. საქმე 138, ფურც. 1, 2). რესპუბლიკის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დაარსების შესახებ კანონის მიღება უაღრესად დროული იყო, რადგან უპატრონობისა და დაუცველობის გამო საარქივო მასალის უდიდეს ნაწილს მოსპობა ემუქრებოდა. წითელი არმიის შემოსვლას მოჰყვა ზოგიერთი არქივის განადგურება, მაგ. განადგურდა კავკასიის ყოფილი საოლქო შტაბის არქივი. თვით ცენტრალური არქივის შენობაშიც ჯარისკაცების დგომისას ბევრი საარქივო დოკუმენტი საბოლოოდ გაქრა და განიავდა (ნ. მირიანაშვილი, მ. იტრიაშვილი, 2012:47).

„საარქივო საქმის რეორგანიზაციის შესახებ“ საქართველოს რევკომმა 1921 წლის 1 ივლისს გამოსცა დეკრეტი, რომლის მიხედვით უნდა გაუქმებულიყო სახელმწიფო დაწესებულებათა საუწყებო არქივები. მათი საქმეები უნდა გადასცემოდა სახელმწიფოს საერთო საარქივო ფონდში. „საარქივო ფონდის გამგებლობისათვის“ განათლების სახალხო კომისარიატთან უნდა დაარსებულიყო საარქივო სამმართველო, როგორც „მისი აკადემიური ცენტრის ნაწილი“. სახელმწიფო დაწესებულებათა ხელმძღვანელებს ევალებოდათ „ყოველგვარი საარქივო საქმე-

ები და მიწერ-მოწერა, რომელიც დასრულებულია 1921 წ. თებერვლის 25-მდე და მიმდინარე მუშაობის საჭიროებას არ წარმოადგენს“ გადაეცათ საარქივო საქმეთა სამმართველოსათვის, დაუსრულებელი საქმეები კი ყოველი უწყებისათვის ცალკე დებულებით გათვალისწინებულ დრომდე უნდა დარჩენილიყო ადგილზე. საარქივო სამმართველოს წერილობითი ნებართვის გარეშე სახელმწიფო დაწესებულებებს აეკრძალათ დოკუმენტების მოსპობა-განადგურება. დეკრეტი ითვალისწინებდა საარქივო დოკუმენტებით სარგებლობის გამარტივებას (სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის გააქტიურების ინტერესებიდან გამომდინარე), ამიტომაც მიზანშეწონილად მიიჩნია, რომ „სახელმწიფო საარქივო ფონდის ცალკე ნაწილები შეძლებისდაგვარად შეერთებულიყო ცენტრალიზაციის საფუძველზე“ (ასს ცსა, ფ. რ-1, ან.1, ს. 23, ფურც. 91).

წარმოდგენილი დეკრეტის საფუძველზე აჭარაში დაიწყო დოკუმენტების შეგროვება და დაცვა (თ. ფუტყარაძე, ნ. ქიქავა. „არხეიონი“ III, 2012: 3). გასაბჭოების პირველი დღეებიდანვე აჭარის ასსრ სამხედრო კომისარიატთან ჩამოყალიბდა დროებითი კომისია, რომელსაც დაევალა სამხედრო-ისტორიული დოკუმენტების შეგროვება და კლასიფიკაცია. ამ კომისიის გამგებლობაში უნდა მოქცეულიყო როგორც სამხედრო, ისე სამოქალაქო დაწესებულებების საარქივო მასალები (გრ. ჩაგანავა, აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია. მოხსენება. ფ. რ-89, ან. 1, საქმე 279, ფურც.2) .

1921 წლის 15 ივლისს სამხედრო კომისარიატის მიერ გამოცემული განკარგულებით ყველა დაწესებულებას (სამოქალაქო, სამხედრო) სამი დღის განმავლობაში უნდა ეცნობებინათ დროებითი კომისიის თავმჯდომარისათვის მათ განკარგულებაში არსებული მასალების შესახებ (გრ. ჩაგანავა, აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია. მოხსენება. ფ. რ-89, ან. 1, საქმე 279,

ფურც.3). სამხედრო კომისარიატის დროებითი კომისია თავის თავზე იღებდა აჭარის ტერიტორიაზე არსებული ყველა არქივის გამგებლობას.

აჭარის საოლქო სამხედრო კომისარიატის დროებითმა კომისიამ დიდი მუშაობა ჩაატარა საარქივო-დოკუმენტური მასალების შეგროვების, კლასიფიკაციის, აღწერისა და ყველა საარქივო დოკუმენტის ერთ სახელმწიფო დაწესებულებაში თავმოყრის თავლსაზრისით (გრ. ჩაგანავა, აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია. მოხსენება. ფ. რ-89, ან. 1, საქმე 279, ფურც.3).

საარქივო დოკუმენტების შენახვის, აღრიცხვაზე აყვანის და საარქივო საქმის ორგანიზაციის მიზნით აჭარაში გამოიგზავნა საქართველოს მთავარი სამმართველოს რწმუნებული, რომელსაც თავისი საქმიანობის განხორციელება მოუხდა სამხედრო კომისარიატის დროებითი კომისიის მუშაობის პარალელურად (გრ. ჩაგანავა, აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია. მოხსენება. ფ. რ-89, ან. 1, საქმე 279, ფურც.3).

1922 წლის 10 იანვარს საქართველოს ცენტრალურმა არქივმა ბათუმში მოავლინა ცნობილი ისტორიკოსი **სარგის კაკაბაძე**, რომელსაც, როგორც მისი წერილიდან ირკვევა, საკმაოდ უცნაური ვითარება დახვდა. აღმოჩნდა, რომ ბათუმში 1921 წელს მოსკოვიდან **ჩასულან სიროტენკო და შაფირი**, რომლებიც თავანთ თავს კომინტერნის წარმომადგენლებს უწოდებდნენ (ნ. მირიანაშვილი, მ. იტრიაშვილი, 2012: 48). მათ შეუდგენიათ ადგილობრივი სამხედრო საისტორიო კომისია, რომლის თავმჯდომარედაც დაუნიშნავთ გენერალ-მაიორი **გიორგი ფურცელაძე**. კომისიის შემადგენლობაში იყვნენ: ნაცვლიშვილი (ციხის შტაბის სამხედრო მოხელე), ქადეიშვილი (საბინაო განყოფილების აგენტი) და ცინცაძე (დამსჯელი ასეულის კომენდანტი). ცინცაძე კომისიის მდივნის მოვალეობასაც ასრულებდა (ნ. მირიანაშვილი, მ. იტრიაშვილი, 2012:48). აღ-

სანიშნავია ის ფაქტი, რომ მთავარი საარქივო სამმართველოს არც ერთი ხელმძღვანელი პირი ბათუმში არ ჩასულა. ისინი მხოლოდ დეპეშებითა და წერილობითი მიმართვებით ცდილობდნენ საარქივო აპარატის ორგანიზებას. მიუხედავად ამისა, კომისიის მუშაობას საკმაოდ კარგი შედეგი მოყვა. უამრავი საარქივო დოკუმენტი გადაურჩა გაბნევისა და განადგურებას. უფრო მეტიც, თითქმის მთლიანად შენარჩუნდა ქალაქის მმართველობის, საბაჟოსა და სასამართლოს არქივები (ნ. მირიანაშვილი, მ. იტორიაშვილი, 2012:48). სამწუხაროდ, ყოფილი ჟანდარმერიის სამმართველოს არქივი ორი სატვირთო მანქანით ბათუმის ადგილობრივი ჩეკას მითითებით 1921 წლის ზაფხულში გადაუტანიათ თბილისში, საქართველოს ჩეკაში.

ბათუმის არქივში არსებული მდგომარეობის გაცნობის შემდეგ, სარგის კაკაბაძემ სამმართველოს რწმუნებულად გიორგი ფურცელაძე დატოვა. მას მიეცა შესაბამისი მანდატი: „წარმომდგენი ამისა, გიორგი მიხეილის ძე ფურცელაძე ითვლება სსსრ მთავარ საარქივო სამმართველოს რწმუნებულად აჭარაში. მას ევალება მთავრობის 1 ივლისის, 1921 წლის დეკრეტის ფარგლებში შესახებ საარქივო საქმის მოწყობისა, ადგილობრივ დაწესებულებებთან ან კიდევ ცალკე არსებულ არქივების თვალყურის დევნება, ზომების მიღება მათი დაცვის შესახებ და შეძლებისდაგვარად მათი მოწყობა. ყველა დაწესებულებას ეთხოვებათ დახმარება აღმოუჩინონ ამხ. ფურცელაძისადმი მინდობილ დავალებათა შესასრულებლად“. მანდატს ხელს აწერს საარქივო მმართველობის მთავარი გამგე სარგის კაკაბაძე (სუიცსა, ფ. 335, ან. 1, ს. 63, ფურც. 14). ს. კაკაბაძეს კანონზომიერად მიაჩნია გ. ფურცელაძის დანიშვნა აღნიშნულ პოზიციაზე, რადგან „მას ამ საქმისთვის“ ჰქონდა „ინტერესი და სათანადო კულტუროსნობაც“. ს. კაკაბაძეს ამის შესახებ უცნობებია კიდევ „აჭარისტანის განათლების კომისიისათვის“: „ამხ. ფურცელა-

ძის ჩვენი რწმუნებულად დანიშვნის შესახებ მე ვაცნობე ბათუმშივე აჭარისტანის განათლების კომისიას, რომელსაც ვსთხოვე მისი დაკმაყოფილება სათანადო ულუფით საარქივო სამმართველოსათვის დადგენილ ულუფათა რიცხვიდან“ (ნ. მირიანაშვილი, მ. იტრიაშვილი, 2012:48; სუიცა ფ.335, ან.1, საქ.7 გვ.130).

1922 წლის აგვისტოში განათლების კომისარიატმა გამოსცა დეკრეტი **აკადემიური ცენტრის შექმნის** შესახებ. ცენტრში უნდა შესულიყო საარქივო განყოფილება. მალე აკადემიური ცენტრი გააუქმეს. საარქივო განყოფილების მომავალი პერსპექტივა კვლავ გაურკვეველი დარჩა. მართალია განათლების კოლეგიამ მიიღო დადგენილება აჭარის საარქივო განყოფილების შექმნის შესახებ, მაგრამ განათლების კომისარიატმა იგი არ დაამტკიცა, რადგანაც აჭარისტანის სახალხო კომისართა საბჭოს გადაწყვეტილებით, „საარქივო განყოფილების შექმნა საჭირო არ იყო“ (ნ. მირიანაშვილი, მ. იტრიაშვილი, 2012:49). ყოვლად აუხსნელი და გაუაზრებელი იყო უმაღლესი საბჭოს ანალოგიური გადაწყვეტილება მაშინ, როცა რსფსრ-ს ცენტრალურ აღმასრულებელ კომიტეტს მიღებული ჰქონდა დეკრეტი საგუბერნიო და საოლქო აღმასკომებთან დიდი უფლებებით აღჭურვილი საარქივო ბიუროების დაარსების შესახებ (იხ. „правда“ 25.11.1921). სწორედ ამის შესახებ წერდა გიორგი ფურცელაძე სარგის კაკაბაძეს: „რატომ ჩვენ საქართველოში ან და მით უმეტეს ბათუმში არ უნდა გვექონდეს საარქივო განყოფილება, სადაც მრავალი საისტორიო მასალაა დაგროვილი. მხოლოდ საჭიროა ამის შესახებ თქვენ მიერ ახსნა-განმარტება, რათა ცენტრმა მიაქციოს ყურადღება, რომ არ ქონდეს ალაგი ისეთ გაუგებრობას, რომ ერთი კალმის გასმით, რომელიმე პიროვნებას შეეძლოს ასეთი დაუფასებელი კულტურული მასალა გარეთ გაყაროს და ხაზი გადაუსვას მის არსებობას“ (ნ. მირიანაშვილი, მ. იტრიაშვილი, 2012:49).

ლი, 2012:50, ასევე, ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია. მოხსენება. ფ. რ-89, ან. 1, საქმე 279, ფურც.3).

საქართველოს საარქივო სამმართველოს რწმუნებულის გიორგი ფურცელაძის აქტიური მეცადინეობით, ადგილობრივი ხელისუფლების დახმარებითა და მხარდაჭერით 1922 წლის ნოემბერში ჩამოყალიბდა აჭარის ასსრ განათლების სახალხო კომისარიატის ბათუმის საარქივო განყოფილება, მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავდა საარქივო დაწესებულების ფორმირებას.

არქივის დაარსების საკითხი განხილულ იქნა აჭარის სახკომსაბჭოს 1922 წ. 7 დეკემბრის პლენუმზეც. საარქივო დოკუმენტებში დაცულია აღნიშნული პლენუმის N8 ოქმი (ესწრებოდნენ: „ს. დიასამიძე (სახკომსაბჭ. თ-რე), გ. რამიშვილი (კომ. მეურნ. განყ), პეცოვი (კომ. მეურნ. თ.-რის ამხ-ი), ჩუპრინა (პროფკაეშ), მარკმანი (ს.მ.უ.ს), ფაღავა (მიწ. მოქ. სახკ.), თუმანოვი (მუშგლეხინი), გათენაძე (სასურს.სახკ.) ლორთქიფანიძე (განათ.სახკ.), ბლიუმზაკი (შრომ.სახკ.), სვანიძე (პარტკომი), ქიქავა (ფინ.სახკ.), ბზიავა (იუსტ.სახკ.), ქოჩიაშვილი (ჯანმრ. სახკ.), კაიკაციშვილი (შინ.საქ.სახკ.), იესეღვეიჩი (საგანგ. განყ.) და ბოდიანსკი (ბათ. გამ. რ-ნი)“. დღის წესრიგში იყო „ძველი საქმეების შესანახად და შესასწავლად“ საარქივო სამმართველოს დაარსების შესახებ განათლების სახკომის მომართვის განხილვა. პლენუმმა დაადგინა: „ეცნობოს ცენტრს, რათა მან მოაგვაროს ეს საკითხი: მზრუნველობა გასწიოს ბათომში არსებულ სხვადასხვა ისტორიული მნიშვნელობის საქმეების შენახვაში, ხოლო ბათომში ამ მიზნისთვის სპეციალური აპარატის შექმნა უარყოფილ იქნას. წინადადება მიეცეს ყველა დაწესებულებებს, სადაც ასეთი საქმეები ინახება, ყურადღებით დაიცვან ისინი (ასსცსა, ფონდი რ-2, ან.1, საქმე 12, ფურც. 4). პლენუმის გადაწყვეტილების მიუხედავად საარქივო სამმართველოს დაარსების საკითხი მაინც გადაუჭრელი დარჩა.

1923 წლის 20 მარტს აჭარისტანის სახალხო კომისართა საბჭოს პრეზიდიუმის სხდომაზე მოსმენილი იქნა საქართველოს მთავარი საარქივო საქმის რწმუნებულის გ. ფურცელაძის მოხსენება „საარქივო საქმის მდგომარეობა აჭარაში“. პრეზიდიუმმა განიხილა საარქივო საქმესთან დაკავშირებული ყველა საკითხი და დაადგინა: „ყველა მასალა გადაეცეს განათლების სახალხო კომისariatს და წინადადება მიეცეს მას, რათა ათი დღის განმავლობაში წარმოადგინოს დაწვრილებითი გეგმა ამ საკითხის მოსაგვარებლად და მისი საჭიროებისათვის საჭირო აპარატის შექმნის პროექტით“ (ნ. მირიანაშვილი, მ. იტრიაშვილი, 2012:50; სუიცა, ფ.335, ან.1 საქ.11, გვ.32). განათლების კომისariatსავე დაევალა უახლოეს დროში წარედგინათ შესაბამისი პროექტი.

განათლების სახალხო კომისariatის კოლეგიამ 1923 წ. 28 მარტს განიხილა არქივის საკითხი და მიიღო დადგენილება „განკომთან საარქივო განყოფილების შექმნის შესახებ“. მკითხველს ვთავაზობთ ამონაწერს აღნიშნული სხდომის ოქმიდან:

**„ა მ თ ნ ა წ ე რ ი განათლების სახალხო კომისariatის კოლეგიის სხდომის ოქმიდან №33,
§ I. 28 მარტი 1923 წ.“**

თავმჯდომარე: ს. რეშადი მდივანი: გურგენიძე

მოისმინეს: 1.სახალხო კომისართა საბჭოს პრეზიდიუმის დადგენილება საარქივო აპარატის და მისი მომავალ მუშაობის გეგმის წარმოდგენის შესახებ განათლების სახ. კომისariatის მიერ.

ფუძე: სახკომისართა საბჭოს პრეზიდიუმის ოქმის №131-9 ამონაწერი.

დაადგინეს: 1.საარქივო აპარატის შექმნა ქ. ბათუმში პრინციპულად მიღებულ იქმნეს აპარატის შტატი შემდგარ იქმნეს ოთხი კაცისაგან 1/გამგე, 2/თანამშრომელი, 3/არქივარიუსი, 4/დარაჯი. რაც შეეხება ხსენებულ საარქივო აპარატის ხარჯთაღრიცხვას, ასეთის შედგენა მიენდოს პრეზიდიუმს და წარმოდგენილ იქმნეს მომავალ კოლეგიის სხდომაზე დასამტკიცებლათ.

დედანი სათანადო ხელის მოწერით

დედანთან სწორია: განკომის მდივანი“ (გვარი არ იკითხება) (ასსცსა, ფონდი – რ-2, აღწერა-1, საქმე – 23, ფურც. – 158)

კოლეგიის დადგენილება დასამტკიცებლად წარედგინა სახალხო კომისართა საბჭოს. პლენუმმა განიხილა ზემოთდასახელებული საკითხი და დაადგინა: „განათლების კომისარიატის კოლეგიის წარმოდგენილი საკითხი დამტკიცდეს და დაჩქარებით გატარდეს ცხოვრებაში“ (სუიცა, ფ.335, ან.1 საქ.11, გვ.32).

1923 წლის 11 აპრილს აჭარის ასსრ სახკომსაბჭოს პრეზიდიუმმა განიხილა განათლების კომისარიატის მიერ წარდგენილი პროექტი „არქივის ორგანიზაციისა და ცენტრალიზაციის შესახებ“ და დაადგინა: „დაუყოვნებლივ დაწესდეს საარქივო სამმართველო განათლების სახალხო კომისარიატთან“ (ნ. მირიანაშვილი, მ. იტრიაშვილი, 2012:50). გადაწყდა, რომ შექმნილიყო აჭარის საარქივო სამმართველო ოთხი საშტატო ერთეულით: ცენტრალური საარქივო სამმართველოს გამგე, კლასიფიკატორი, არქივარიუსი და კურიერი (ასსცსა, ფ. №2, აღწერა 1, ს. 14, ფურც. 121). საარქივო დოკუმენტებში დაცულია აჭარის სახალხო კომისართა საბჭოს პრეზიდიუმის სხდომის ოქმი, რომელსაც მკითხველს ვთავაზობთ უცვლელად:

„ ო ქ მ ი №133

ა. ა. ს. ს. რ. სახკომისართა საბჭოს პრეზიდიუმის
სხდომისა.

11 აპრილი 1923 წ.

დაესწრენ წევრები: თ. ხიმშიაშვილი (სახკომსაბჭოს თ-
რე), ო. მოწყობილი (ცაკის თ-რე), ნ. ბახტაძე
(შინ. საქ. სახკომი) და ს. ლორთქიფანიძე (მიწათ.
მოქ. სახკომი); გ. რამიშვილი (რევტრიბ) და ა.
ბელოვი (სახკომი).

თავმჯდომარე თ. ხიმშიაშვილი მდივანი ს. ჟორჟოლიანი

მოისმინეს: განათლების სახკომისარიატის მომართვა სა-
არქივო მმართველობის დაწესებისა და მისი შტატისა და
ხარჯთაღრიცხვის დამტკიცების შესახებ. ფუძე: მომ. 5/აპ-
რილი №1248

დაადგინეს: მოხსენება დამტკიცებულ იქნეს დაუყონებ-
ლივ, დაწესდეს საარქივო სამმართველო განათლე-
ბის სახკომისარიატთან, რომლის წარმოდგენილი
შტატი და ხარჯთაღრიცხვა დამტკიცებულ იქნას იმ
სახით, როგორითაც წარმოდგენილია განათლების
სახკომისარიატისაგან, ხოლო საარქივო განყოფილე-
ბის გამგე მირიცხულ იქნასმეთოთხმეტე კათეგორია-
ზე (ასსცსა, ფონდი 2, საქმე №14, ფურც. 120).

უცვლელად მოგვაქვს აგრეთვე შესაბამისი უწყების მიერ
შემუშავებული „საარქივო აპარატის შექმნის“ გეგმა:

„ გ ე გ მ ა

ბათომში საარქივო აპარატის შექმნის

1) შტატი: გამგე – ერთი, 14 ან 13 კატეგორიის.

თანამშრომელი – ერთი, 12 “_____”

არქივარიუსი – ერთი, 12 “_____”

დარაჯი (იგივე შიკრიკი) – ერთი, 4 “_____”

2) ბინა: ერთი დიდი ოთახი საწყობისათვის არანაკლები 15X15 არშ. ერთი პატარა ოთახი 5X5 არშ. კანცელარიისა და სამუშაოებისათვის.

3) მოწყობილება: ა) თაროები, ოთხ იარუსიანი 12 ვერშოკ. სიგანისა სულ 100 არშ. სიგრძე

ბ) მაგიდები: ორი დიდი მაგიდა საწყობში სამუშაო სამი არშ. სიგრძე და ორი არშ. სიგანე, ორი პატარა მაგიდა კანცელარიაში სამუშაოთ ორი არშ. სიგრძე და ერთი არშ. სიგანე; ოთხი სკამი; კიბე დასაშალი ერთი; ტანისამოსის და ხალათების ვეშარკა; ხელის დასაბანი ტასტი, სკამით, ვედრით და კრუჟკით; საქმეების და საკანცელარიო ნივთების შესანახად ერთი მორჩილი შკაფი დასაკეტი, ცოცხი და ტილო. დასაკიდი გასაღები ორი.

4) სამუშაო ტანსაცმელი: ოთხი ბიაზის ხალათი და ოთხი წყვილი ტუაფის ან რეზინის პერჩატკები.

5) განათება: ერთი ლამპოჩკა კანცელარიაში და სამი კი საწყობში.

6) საკანცელარიო ნივთები: ორი ბეჭედი; ერთი შტამპი; ერთი ბალიში; შემოსულ გასულ ქაღალდების ჟურნალი 2, ნივთების წიგნი-1, კატალოგის წიგნი-10, არქივების რიცხვის მიხედვით: კარანდაშები, მელანი, საწეები.

7) _____

8) სხვადასხვა ადგილებში მყოფი არქივების ერთ ადგილში მოგროვება დაახლოვებით ყველა ბათომის დაწესებულებაში მყოფი არქივები იქნება წონით: ა) კომუნალურ მეურნეობაში – არანაკლები 600 ფუთი. ბ) ცენტრო-სოიუზის სარდაფში – 500 ფუთი; ვ) სახალხო ბანკის სარდაფში – 400 ფუთი; გ) მე-2 ქალ. საავადმყოფო-

ში – 15 ფუთი; დ) ბათომის საბაჟოში – 400 ფუთი; ე) მუშათა და გლეხთა ინსპექციაში – 50 ფუთი; ე) ბურუნტაბიის საწყობში – 100 ფუთი; სულ 2200 ფუთამდე; ამის გადატანას მოუწდება 40-45 – მდე ერთი ცხენი დროგი და ოთხი მუშა (7-8 დღე მუშაობა; დღეში ერთი ღირა თითო მუშას) – სულ არქივების გადატანას დაგეგმირდება – 100 ლირამდე (ასსცსა, ფონდი №რ-2; საქმე №23; გვ. 163).”

ჩვენის აზრით, სწორედ ეს დღე, **1923 წ. 11 აპრილი უნდა ჩაითვალოს აჭარაში საარქივო დაწესებულების დაბადების დღედ**, თუმცა აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით გამოქვეყნებულ სტატიაში „აჭარის არქივის შექმნის ისტორიიდან“ ავტორები ნ. მირიანაშვილი და მ. იტრიაშვილი აჭარის საარქივო დაწესებულების დაბადების თარიღად მიიჩნევენ 1921 წელს და არგუმენტად ასახელებენ დოკუმენტების ერთ სახელმწიფო დაწესებულებაში თავმოყრის მიზნით სამხედრო-ისტორიული ხასიათის დოკუმენტების შეგროვებისა და კლასიფიკაციის დაწყების თარიღს. ჩვენის ვფიქრობთ, რომ აჭარის საარქივო დაწესებულების შექმნა უკავშირდება აჭარის 1923 წ. 11 აპრილის დადგენილებას საარქივო სამმართველოს შექმნის შესახებ, რომლის შემდეგადაც აღნიშნულმა დაწესებულებამ ოფიციალურად დაიწყო ფუნქციონირება.

როგორც იქნა, ასრულდა საარქივო დოკუმენტების ბედით დაინტერესებული მამულიშვილების ოცნება - ჩამოყალიბდა აჭარის უმნიშვნელოვანესი სამეცნიერო კერა და დოკუმენტსაცავი – საარქივო სამმართველო, მაგრამ მალე ამ საქმის ერთ-ერთი ხელმძღვანელი, საქართველოს საარქივო სამმართველოს რწმუნებული გიორგი მიხეილის ძე ფურცელაძე დახვრიტეს 1924 წლის აგვისტოს აჯანყებაში მონაწილეობისათვის (ა. კარასევა, „აჭარის

ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი“, სადიპლომო ნაშრომი. ბათუმი 1961. გვ. 17).

გ. ფურცელაძის დახვერცის შემდეგ საარქივო საქმის ხელმძღვანელად მოწვეული იქნა კიევის უნივერსიტეტის რუსეთის ისტორიის კათედრის დოცენტი **ნიკოლოზ სპილიოტი** (დაბადებული 1867 წელს) (შერვაშიძე ხ., „არხეიონი“ I, 2011:106). არქივის გასაღები მას ბოჭორიშვილმა გადასცა. ჩამოსვლისთანავე ნ. სპილიოტმა აქტიური მუშაობა დაიწყო საარქივო დოკუმენტების თაემოყრისათვის. იგი თავად ეძებდა დოკუმენტებს ქალაქის საბჭოს სარდაფებსა თუ სხვადასხვა სახელმწიფო უწყებაში. მის ჩამოსვლამდე, 1923 წლისათვის აჭარისტანის განათლების კომისარიატთან ახლადჩამოყალიბებული საარქივო განყოფილება აერთიანებდა 72 ფონდს, 11481 შესანახ ერთეულს („საქართველოს არქივები“ ცნობარი, გვ.70). ეს რიცხვი კიდევ უფრო გაიზარდა ნ. სპილიოტის მუშაობის პერიოდში.

ნ. სპილიოტს დიდხანს მოუწია მუშაობა აჭარის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში. 1937 წ. 20 სექტემბრის 4 § 1 ბრძანებით ნ. სპილიოტი გადაყვანილი იქნა აჭარის ცენტრალური საარქივო სამმართველოს მეცნიერ-თანამშრომლის თანამდებობაზე (ასსცსა, ფონდი რ-89, საქმე 68. ან 1. ფურც. 5-6).

ფონდების რაოდენობრივი ზრდის მიუხედავად საარქივო საქმიანობა ვერ წარიმართა სრულფასოვნად. საქართველოს სსრ განათლების სახალხო კომისარიატის რწმუნებულის შ. ჩხეტიას 1924 წლის 1 დეკემბრის მოხსენებაში (რომელიც წარუდგინა აჭარის ასსრ - ის განათლების სახალხო კომისარს) ვკითხულობთ: „საქართველოს დემოკრატიული მთავრობის საზღვარგარეთ გამგზავრების შემდეგ, ბათომში დარჩა მრავალი სხვადასხვა უწყებათა და დაწესებულებათა არქივები.... ასე მაგალითად, დემოკრატიული მთავრობის დროს თბილისიდან ბა-

თომში გადმოტანილი იყო სახალხო გვარდიის შტაბისა, იუსტიციის სამინისტროსი, საჟანდარმო სამმართველოს და სხვა დაწესებულებათა არქივები, რომლებიც შემდგომში თბილისის აღარ გადასცემია... საჭიროა სახელმწიფო საარქივო ფონდის ცალკე ნაწილები შეერთებულ იქმნენ ცენტრალიზაციის საფუძველზე... ამგვარ ორგანოს ფუნქციებს აჭარისტანის ფარგლებში და კერძოდ ბათომში ასრულებდა საქართველოს სსრ ცენტრალურ სამეცნიერო არქივის განყოფილება (აწ უკვე განსვენებულ გ. ფურცელაძის ხელმძღვანელობით), რომელიც დაარსებული იყო ჯერ კიდევ ორი წლის წინეთ. ეს განყოფილება თანამშრომელთა უყოლობის გამო, ამჟამად არ ჰმოქმედობს და ამგვარად ბათომში თავმოყრილი არქივები მეთვალყურე და მომვლელ აპარატს სრულიად მოკლებული არიან...

დაბეჭდვით გთხოვთ: 1. მოახდინოთ სათანადო განკარგულება, რათა საარქივო განყოფილება, რომელიც უკვე არსებობდა და ამჟამად გაუქმებულია, კვლავ ამუშავდეს და მის ხელმძღვანელად შესაფერისი პირი დაინიშნოს; 2. მომეცეს თქვენგან სათანადო ნებართვა (მანდატი) ბათომის სახელმწიფო დაწესებულებათა არქივების, მათი მდგომარეობის გამორკვევის მიზნით დათვალიერებისათვის, სახ. განათლების კომისარიატის ერთ-ერთი თანამშრომლის თანდასწრებით და მონაწილეობით“ (სუიცსა, ფ. 335, საქმე 63, ან. 1, ფურც. 149).

ამ პრობლემებით უნდა იყოს განპირობებული აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით განათლების სახალხო კომისარიატის 1924 წ. 11 დეკემბრის სხდომის მოწვევა („ესწრებოდნენ: ქუთათელაძე - განსახკომისარის მოადგილე, კომახიძე - აჭარკომის სააგიტაციო საპრ. განყოფილების გამგე, გობეჩია - კომკავშირის მდივანი, სულუხია - პოლიტგანყოფილების მთავარი სამმართველოს გამგე, პირუშოვა - პროფსაბჭოს კულტურის განყოფილების გამ-

გე, ტორჩინოვა - განათლების მუშაკთა პროფკავშირის წარმომადგენელი“. სხდომამ განიხილა საკითხი „საარქივო განყოფილების შესახებ“ და მიიღო შემდეგი გადაწყვეტილება: „აღდგენილი იქნას საარქივო განყოფილების მუშაობა. ეთხოვოს აჭარკომს და აგრეთვე საქ. ცენტრალურ საარქივო სამმართველოს, რაც შეიძლება დაჩქარებით წამოაყენონ კანდიდატი განყოფილების გამგის თანამდებობაზე. მომავალი მუშაობა განყოფილებისა იქნეს მჭიდროთ დაკავშირებული ცენტრთან. ამ თავითვე განყოფილების აღდგენისათვის შესდგეს კომისია შემდეგის წარმომადგენლობით: აჭარკომის, აჭარისტანის საგანგებო კომისიის და განსახკომისარიატისა. კომისიას დაევალოს უყოს კონცენტრაცია ყველა ადგილობრივ დაწესებულების არქივებს, რომელთა დასათვალიერებლათ და გასაცნობათ ამჟამად ბათუმში წარმოგზავნილ ცენტრის წარმომადგენელს ამხ. ჩხეტიას და განათლების სახკომისარიატის პროფგანათლების გამგეს ამხ. ბოჭორიშვილს მიეცეთ სათანადო მანდატები, რაც ეთხოვოს სახკომსაბჭოს“ (ასსცსა, ფონდი №რ-5; საქმე №36; ფურც. 4).

შ. ჩხეტიას 1924 წ. 1 დეკემბრის წერილის საფუძველზე, 1924 წ. 13 დეკემბერს შემოწმდა ბათუმში, სტალინის ქუჩა 2-ში განთავსებული საბაჟოს არქივი - განათლების სახალხო კომისარიატის განათლების განყოფილების გამგის ბოჭორიშვილის, ბათუმის საბაჟოს გამგის თანაშემწის დგებუადის და თბილისის ცენტრალური სამეცნიერო არქივის რწმუნებულის შ. ჩხეტიას მონაწილეობით. შემოწმებით დადგინდა, რომ დოკუმენტების ნაწილი ბათუმიდან გაუტანიათ, მაგრამ მისი ადგილსამყოფელი ვერ დაუდგენიათ. დოკუმენტში ვკითხულობთ: „არქივი შეიცავს ნიკოლოზის დროის კანონ-დებულებათა ყდიან წიგნებს 300 ყუთამდე. არქივი გადარჩეული არ არის. ნაწილი თაროებზე აწყვია, ნაწილი კი იატაკზე უწესრიგოთ ყრია. აღწერილობა და კლასიფიკაცია არ არის გაკეთე-

ბული. არქივი მოთავსებულია მშრალ და მზიან ოთახში... არქივს განსაკუთრებული თანამშრომელი და მეთვალეურე არ ჰყავს. მისი დაცვა და მოვლა სწარმოებს საერთო წესით. საბაჟოს თანამშრომელთა ცნობით არქივში სხვა საქმეებიც ყოფილა მოთავსებული, მაგრამ 1921 წლის გ. ფურცელადის ხელმოწერილ მანდატით მაშინ ბათუმში მდგომ სამხედრო ნაწილის (ბაშკირეთის პოლკი) წარმომადგენელს წაუღია. რა ბედი ეწვია შემდგომში ამ არხივს, საბაჟოს თანამშრომლებმა არ იციან“ (სუიცსა, ფ. 335, საქმე 63, ფურც. 147).

სირთულეების მიუხედავად არქივში დაიწყო მძიმე და შრომატევადი მუშაობა დოკუმენტური მასალების გამოვლენის, სხვადასხვა ადგილას გაბნეული მასალების მოძიების, დაკომპლექტებისა და ერთ შენობაში თავმოყრისათვის. ცალკეული ფონდების არქივსაცავებში განთავსების კონკრეტული დეტალები ჩვენთვის უცნობია, მაგრამ ცხადია, რომ დოკუმენტების ძირითადი ნაწილი არქივში შემოვიდა 1925 წლამდე. შემდგომისათვის, დოკუმენტების აღმოჩენის შესაბამისად შემოდიოდა მასალები სხვადასხვა ქალაქებიდან და რესპუბლიკებიდან.

ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დაარსების პირველ წლებში არქივში დაცული იყო სამხედრო გუბერნატორის კანცელარიის, ბათუმის სათათბიროს, ბათუმის ნავსადგურის პოლიციის სამმართველოს, ქუთაისის გუბერნიის ჟანდარმერიის სამმართველოს თანაშემწის, ჩაქვის საუფლისწულო მამულის სამმართველოს, სასამართლო ორგანოებისა და სხვა ფონდები (გრ. ჩაგანავა, აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია. მოხსენება. ფ. რ-89, ან. 1, საქმე 279, ფურც.4). არქივის იმუამინდელმა თანამშრომლებმა სათანადო პირობების არარსებობის მიუხედავად გარკვეულწილად შეძლეს არქივის დოკუმენტური მასალებით დაკომპლექტება და დაცვა, შექმნეს საქალაქო და რაიონული არქივების ქსელი,

წესრიგში მოიყვანეს ადგილობრივი მნიშვნელობის დაწესებულება-ორგანიზაციების, სამინისტროების, სხვა საუწყებო არქივების დოკუმენტები, 1930 წლამდე შეძლეს რევოლუციამდელი პერიოდის ყველა დოკუმენტური მასალის თავმოყრა აჭარის ცსა-ში (გრ. ჩაგანავა, აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია. მოხსენება. ფ. რ-89, ან. 1, საქმე 279, ფურც.4)

აჭარისტანის ცენტრალური არქივის გამგის ნ. სპილიოტის აქტიური მეცადინეობით აჭარის ტერიტორიაზე არსებული საარქივო მასალის აღმოჩენის, შეგროვების, გადარჩევის და დაცვის მიზნით 1926 წლის 19 დეკემბერის გადაწყვეტილებით სამაზრო აღმასკომებთან ჩამოყალიბდა **სამაზრო საარქივო ბიუროები**, რომლებმაც იარსება 1929 წლამდე (შერვაშიძე ხ., „არხეიონი“ I, 2011:106-107). შესაბამისად, აქტიური მუშაობა დაიწყო დოკუმენტებით ცენტრალური არქივის ფონდების გამდიდრებისათვის. გეგმაზომიერად მიმდინარეობდა დოკუმენტების დაკომპლექტება სხვადასხვა ისტორიული ეპოქის შესაბამისად.

ნ. სპილიოტის მიერ საქართველოს ცენტრალური არქივის დირექტორისადმი 1926 წლის 23 სექტემბერს გაგზავნილ წერილში ნათლად ჩანს საარქივო საქმიანობასთან დაკავშირებული სირთულეები: „ივლისამდე, 1926 წლისა, რაც მე შევუდექი გამგებლობას აჭარისტანის ცენტრალური არქივისა, გეგმიანი მუშაობის წარმოება არქივში იყო შეუძლებელი შენობაში სიბნელის გამო (8 ხ 8 არშინი) და მისი უვარგისობის გამო (სარდაფი, რომელშიც წვიმაში წყალი ჩამოდიოდა). მიხვდებოდა უმთავრესად საქმეების დასველებას გადარჩენა და დასველებულის გაშრობა. მხოლოდ ზამთარში, 1926 წლისა, არქივისათვის მოგვეცა ოთახი პირველ სართულში საკმარისად ფართით (12 ხ 12 არშ.) და მშრალიც, თუმცა ძლიერ ცივი (შენობის ჩრდილოეთი მხრით და ცემენტის იატაკით). სამწუხაროდ, მივიღეთ რა შიშველი კედლები, მოგვიხდა

საქმეების იატაკზე დაწობა, რომელიც ხელს გვიშლიდა მათ სისტემატიურ დამუშავებაში. მხოლოდ ივლისში არქივმა მიიღო თაროების გასაკეთებლად 316 მანეთი“ (სუიცსა, ფ. 335, ან. 1, საქმე 63, ფურც. 150-151).

ცოტა მოგვიანებით, 1926 წლის 10 ნოემბერს, ნ. სპილიოტი კვლავ უგზავნის წერილს საქართველოს ცენტრალური არქივის დირექტორს. წერილის ავტორი უჩივის არქივში დასაქმებულ პირთა სიმცირეს: „აჭარისტანის ცენტრალური არქივის შტატი შესდგება ორი კაცისაგან: არქივის გამგე და დარაჯი“ (სუიცსა, ფ. 335, ან. 1, საქმე 63, ფურც. 152). იმუამად, არქივში განთავსებული ყოფილა შემდეგი ფონდები:

- ა. საპორტო ქ. ბათომის საპოლიციო მმართველობის საქმეები (1887 წლიდან);
- ბ. ბათომის თვითმმართველობის საქმეები;
- გ. ბათომის ოლქის სამხედრო გუბერნატორის საქმეები (საიდუმლო მაგიდის);
- დ. მომრიგებელ მოსამართლეთა დაწესებულების საქმეები;
- ე. ლიკვიდაციაქმნილ სასწავლებლების: ვაჟთა და ქალთა გიმნაზიების ჰუმანიტარულ ტექნიკუმების და ქართულ მეორე (თ. ფ. დოკუმენტში სიტყვა არ იკითხება) სკოლის;
- ვ. საქმეები ზოგიერთ განყოფილებათა ქ. ბათომის კომ. მეურნეობის;
- ზ. საქმეები სახ. მეურნეობის უმაღლესი საბჭოსი;
- თ. საქმეები ბათომის სამისამართო მაგიდის;
- ი. ჟანდარმთა საგუბერნიო სამმართველოს საქმეთა ნაშთი“ (სუიცსა, ფ. 335, ან. 1, საქმე 63, ფურც. 152).

1928 წელს არქივი შეივსო ქალაქ ბათუმის „მსოფლიოს განყოფილების“, ბათუმის საბაჟოს ოლქის სამმართველოს, ქუთაისის გუბერნიის ჟანდარმერია-პოლიციის

სამმართველოს ბათუმის ოლქის და სხვა საბჭოთა დაწესებულებების დოკუმენტური მასალებით (მ. თავაძე, აჭარის ასსრ-ს ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1967, გვ. 26). შემდგომ პერიოდში, დოკუმენტების აღმოჩენის შესაბამისად საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა ქალაქებიდან შესაბამისი პროფილის საარქივო დოკუმენტები იგზავნებოდა აჭარის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში.

1929 წლის იანვრიდან განსახკომის საარქივო განყოფილების ცენტრალური არქივი დაექვემდებარა აჭარის ასსრ ცენტრალურ აღმასრულებელ კომიტეტს. 1921 (1923)-1931 წლებში აჭარის საარქივო დაწესებულებას ხელმძღვანელობდნენ: გიორგი ფურცელაძე (1921-1922; 1923-1924 წწ.) და ნიკოლოზ სპილიოტი (1924-1931 წწ.).

**ბ. არქივარიუსების თანამდებობების შემოღება და
საარქივო განყოფილებების ფორმირება.
ფონდების მოწესრიგებასთან დაკავშირებული
სირთულეები**

საარქივო დარგის შემდგომი განვითარებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა 1930-იან წლებში მიღებულმა გადაწყვეტილებებმა. 1930-1935 წლებში მშრომელთა დეპუტატების საქალაქო და რაიონულ აღმასკომებთან **შემოღებული იქნა არქივარიუსის თანამდებობები**. 1936 წლიდან აღმასკომებთან შეიქმნა საარქივო განყოფილებები. რაიონების სახელმწიფო არქივების ბრძანების წიგნებიდან ირკვევა, რომ წარმოება-დაწესებულებებში უკვე 1937 წლიდან არსებობდა საუწყებო არქივები, ხოლო მოგვიანებით, რაიონებში და მსხვილ უწყებებში გაერთიანებული საუწყებო არქივები (შერვაშიძე ხ., „არხეონი“ I, 2011:107).

აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი სხვადასხვა დროს სხვადასხვა უწყებების დაქვემდებარებაში იმყოფებოდა. როგორც ზემოთ აღინიშნა, 1929 წლის იანვრიდან განსახკომის საარქივო განყოფილების ცენტრალური არქივი დაექვემდებარა აჭარის ასსრ ცენტრალურ აღმასრულებელ კომიტეტს. 1939 წლის 9 თებერვლის N 14 ბრძანებულებით საარქივო განყოფილება გადადის აჭარის ასსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის გამგებლობაში, რომელიც ხელმძღვანელობს ცენტრალურ საქალაქო და რაიონულ სახელმწიფო არქივებს (ასსცსა, ფ. 89, ან 1, საქმე 50, ფურც. 55. ასევე: საქმე 45 ა, ფურც. 3). 1939 წლიდან სხვადასხვა არქივებში დაცული რევოლუციამდელი პერიოდის მასალები გაერთიანდა ერთ - ცენტრალურ სახელმწიფო ისტორიულ არქივში (ა. კარასევა, აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი. სადიპლომო ნაშრომი. ბათუმი 1961, გვ. 1. (რუსულად) ასსცსა, ფონდი რ-89, ან.1. საქმე 138, ფურც. 1, 2). გაიზარდა საარქივო სამმართველოს პირადი შემადგენლობაც. საარქივო ფონდებში დაცული დოკუმენტური მასალები შესაძლებლობას იძლევა აღვადგინოთ საარქივო სამმართველოს სტრუქტურა და პირადი შემადგენლობა 1939 წლისათვის. დოკუმენტებში დაფიქსირებულია საშტატო განრიგი, თანამშრომელთა სახელი, გვარი, თანამდებობა, განათლება, საცხოვრებელი ადგილი და ეროვნება. მკითხველს უცვლელად ვთავაზობთ ამ დოკუმენტს:

„აჭარის ცენტრალური საარქივო სამმართველოს მმართველი-ოსმან ახმედის ძე ხალვაში, ბოლშევიკური პარტიის წევრი, ქართველი/აჭარელი. უმაღლესი განათლებით, დაოჯახებული, მცხოვრები ორჯონიკიძის ქუჩა N 10 (ასსცსა, ფონდი რ-89, საქმე 68. ან 1. ფურც. 19.)

1. **ვასილ სალომატიანი ივანეს ძე**, ცენტრალური არქივის დირექტორი, ბოლშევიკური პარტიის წევრი, რუსი, საშუალო განათლებით, დაოჯახებული, ცხოვრობს ლუქსემბურგის 34;

2. **ნიკოლოზ მიხეილისძე სპილიოტი**, უფროსი მეცნიერ თანამშრომელი - უპარტიო, უკრაინელი. უმაღლესი განათლებით, დაოჯახებული. ცხოვრობს გოროდოკში, პროლეტარის გზატკეცილი 33;
3. **ვასილ იოსების ძე გოგელია**, უფროსი ინსპექტორი, ალკა-ს წევრი, ქართველი, საშუალო ტექნიკური განათლებით, დასაოჯახებელი. ცხოვრობს ქუთაისის ქ. 25;
4. **პრუცენკო კონსტანტინე ათანასეს ძე**, ინსპექტორი, უპარტიო, რუსი, დაუმთავრებელი საშუალო განათლებით, დაოჯახებული. ცხოვრობს ბარცხანის მოსე 6;
5. **თამარა ტიკარაძე ედიშერის ასული**, უფროსი ტექნიკური მუშაკი, ალკა-ს წევრი, ქართველი, უმაღლესი განათლებით, გათხოვილი, ცხოვრობს ჯაფარიძის ქ. 38;
6. **მარია გიორგის ასული გორდეზიანი**, უმცროსი ტექნიკური თანამშრომელი, უპარტიო, ქართველი, საშუალო განათლებით, გათხოვილი, ცხოვრობს ენგელსის ქ.4;
7. **ნადეჟდა ანტონის ასული გარტი**, საქმეთა მმართველი, მემანქანე, უპარტიო, ქართველი, საშუალო განათლებით, ქვრივი, ცხოვრობს კიროვის ქ. 34
8. **გიორგაძე გიორგი გრიგორისძე**, კომენდანტი, ალკა-ს წევრი, ქართველი, სწავლობს, დასაოჯახებელი. ცხოვრობს პუშკინის ქ. 100;
9. **ჭანუყვაძე დიომიდე ილარიონის ძე**, კომენდანტი, უპარტიო ქართველი, დაუმთავრებელი საშუალო განათლებით, დასაოჯახებელი, ცხოვრობს პუშკინის ქ. 60;
10. **ელიავა ალექსანდრა ალექსანდრეს ასული**, ბუხალტერი, უპარტიო, ქართველი, საშუალო განათლებით, დაოჯახებული. ცხოვრობს კიროვის ქ. 20;

11. **პაპუნაშვილი ამირან კალენიკეს ძე, კურიერი,** უპარტიო, ქართველი, მოსწავლე, დასაოჯახებელი, ცხოვრობს პუშკინის ქ. 57;
12. **შერიფ ზადე სადიე,** დამლაგებელი, უპარტიო, თურქი, განათლების არმქონე, ქვრივი. ცხოვრობს ლიბკნეხტის ქ. 44.“

დოკუმენტს ხელს აწერს სამმართველოს უფროსი ოსმან ხალვაში (ასსცსა, ფ. რ. 89, ან 1, საქმე 35, ფურც 62). იმავე საქმის 61-ე გვერდზე საარქივო სამმართველოს თანამშრომლებს შორის ფიგურირებს აგრეთვე **დავით ილარიონის ძე ქილიფთარის სახელი**, რომელიც მუშაობდა საქმეთა მმართველის თანამდებობაზე (ასსცსა, ფ. რ. 89, ან 1, საქმე 35, ფურც 61).

ამავე საქმეში წარმოდგენილია ქალაქის არქივის საშტატო ნუსხა და თანამდებობრივი სარგოები 1938 წლისათვის:

1. არქივის გამგე - ხელფასი 450 მანეთი
2. უფროსი არქივარიუსი - 350 მანეთი
3. არქივის ტექნიკური თანამშრომელი - 250 მანეთი
4. მბეჭდავ - მეძანქანე - 200 მანეთი
5. კურიერ-დამლაგებელი - 120 მანეთი (ასსცსა, ფ. რ. 89, ან 1, საქმე 68, ფურც 75).

იმავე, 1938 წლისათვის რაიონული არქივები წარმოდგენილი იყო ორ-ორი საშტატო ერთეულით: არქივის გამგე (ხელფასი 400 მანეთი) და არქივის ტექნიკური თანამშრომელი (ხელფასი 250 მანეთი) (ასსცსა, ფ. რ. 89, ან 1, საქმე 35, ფურც 75). საქმეში დაცულია 1939 წლისათვის კურიერის თანამდებობაზე მომუშავე **მარია გიორგის ასული ფესენკოს** ანკეტა (ასსცსა, ფ. რ-89, საქმე 35, ფურც. 10).

დოკუმენტებით დაკომპლექტება მიმდინარეობდა თანდათანობით, მაგრამ 1940 წლამდე ვერ ხერხდებოდა ფონდების მოწესრიგება. არ არსებობდა დოკუმენტური მასალების დაცვისა და შენახვის არანაირი პირობა. დაწესე-

ბულებები არქივს დოკუმენტებს აბარებდნენ დაუშუშავებელი, ხშირად გროვების სახით. არქივისტები იძულებულნი იყვნენ მიეღოთ ეს დოკუმენტები, რათა არ დაკარგულიყო ისინი, შემდეგ კი ცდილობდნენ მათ წესრიგში მოეყვანათ.

სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს 1941 წლის 29 მარტის გადაწყვეტილებით საარქივო დარგის მუშაკებს მიეცათ ადგილზე არსებული დოკუმენტების დამუშავებისათვის მეთოდური ხელმძღვანელობისა და კონტროლის უფლება (მ. თავაძე, აჭარის ასსრ-ს ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1967, გვ. 26).

საბჭოთა პერიოდის საარქივო მასალებმა აჭარის ცენტრალურ არქივში შემოსვლა დაიწყო 1928-1930-იანი წლებიდან, თუმცა 1928-1947 წლებში შემოსული დოკუმენტების რაოდენობის წარმოდგენა არაა შესაძლებელი, რადგან დოკუმენტების შემოსვლის აღრიცხვის ჟურნალი შემოიღეს მხოლოდ 1948 წლის იანვრიდან (ასსცსა, ფონდი რ-89, „КНИГА УЧЕТА ПОСТУПЛЕНИЙ ДОК. МАТЕРИАЛОВ«). ამდენად, გაურკვეველი რჩება 1948 წლამდე არსებული საქმეთა ერთეულების რაოდენობა, რადგან სათანადო დონეზე არ იდგა აღრიცხვიანობა და სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის საქმიანობა (გრ. ჩაგანავა, აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია. მოხსენება. ასსცსა, ფ. რ-89, ან. 1, საქმე 279, ფურც.5).

დოკუმენტების მიღება 1948 წლამდე ხდებოდა მიღება-ჩაბარების აქტებით, თუმცა ეს აქტები არ შემონახულა. 1936 წლამდე მიღებული დოკუმენტები არც წლიურ ანგარიშებშია ასახული (შემონახული არაა ყოველწლიური ანგარიშებიც).

დოკუმენტური მასალებით ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დაკომპლექტების სურათის აღდგენა ნაწილობრივ შესაძლებელია 1936-1947 წლების დაკომპლექტე-

ბის გეგმების მიხედვით, თუმცა ეს მონაცემები არაა ზუსტი. ყოველთვის ვერ ხერხდებოდა გეგმიური დავალებების შესრულება.

შედარებით უფრო ზუსტი მონაცემების წარმოდგენა შესაძლებელია 1940-იანი წლების მეორე ნახევრიდან. საარქივო მასალები იძლევიან ინფორმაციას 1948 წლის შემდგომ პერიოდში შემოსული დოკუმენტების რაოდენობის შესახებ (მ. თავაძე, აჭარის ასსრ-ს ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1967, გვ. 27,28)

დოკუმენტ- ბის მიღე- ბის წლები	ახალი ფონდე- ბის რ-ბა	ფონდების ნაწილის რაოდენობა	შესანახი ერთეულე- ბის რ-ბა
1948	127	2	8 026
1949	33	18	54194
1950	60	16	17844
1951	177	10	2 841
1952	70	14	5 805
1953	15	9	2747
1954	21	25	16 986
1955	46	42	6 616
1956	34	27	7 728
1957	2	10	2 650
1958	1	1	1 363
1959	4	21	5464
1960	-	6	384
1961	3	2	511
1962	1	9	2070
1963	77	77	27 276
1964	6	10	4553
1965	24	24	6440
1966	27	8	2557

ეს მონაცემები რამდენადმე განსხვავდება ა. კარასე-
ვას მიერ მოტანილი სტატისტიკისაგან. ეს სხვაობა დოკუ-
მენტების არასრულყოფილი აღრიცხვიანობის შედეგია.
კარასევას მიხედვით 1950-1960 წლებში შემოსულია შემ-
დეგი რაოდენობის დოკუმენტები (ა. კარასევი, „აჭარის
ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი“, სადიპლომო
ნაშრომი. ბათუმი 1961. გვ. 27):

წლები	შემოვიდა ს/ერთეული	ახალი ფონ- დები
1950	11 942	15
1951	2 649	6
1952	5 539	10
1953	3 196	8
1954	9 884	10
1955	6681	12
1956	7 937	10
1957	6 938	8
1958	5930	5
1959	4 620	8
1960	3908	5

როგორც ვხედავთ, 1950 წელთან შედარებით, შემო-
სული დოკუმენტების რაოდენობა 1960 წლისათვის შემცო-
რებულია. ეს განპირობებული იყო საკავშირო ხელისუფ-
ლების შესაბამისი გადაწყვეტილებით, რომლის მიხედვით
არქივს უნდა მიეღო მხოლოდ სამეცნიერო-კვლევითი ხა-
სიათის დოკუმენტები (ა. კარასევა, „აჭარის ასსრ ცენ-
ტრალური სახელმწიფო არქივი“, სადიპლომო ნაშრომი.
ბათუმი 1961. გვ. 27).

სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს დადგენილებით,
1958 წლიდან საარქივო მასალები გაიყო ორ ჯგუფად:

ა. სამეცნიერო მნიშვნელობის საარქივო დოკუმენტები

ბ. საცნობარო ხასიათის მასალები

ამავე დადგენილებით განისაზღვრა, რომ არქივსაცავებში განთავსდებოდა სამეცნიერო ხასიათის დოკუმენტები, ხოლო დაწესებულებებში თავს მოიყრიდა საცნობარო ხასიათის მასალები (ა. კარასევა, „აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი“, სადიპლომო ნაშრომი. ბათუმი 1961. გვ. 29). ამ გადაწყვეტილებამ ბოლო მოუღო საცნობარო ხასიათის მასალების შემოსვლას ცენტრალურ სახელმწიფო არქივებში. ამავე დროს აჭარის სახელმწიფო არქივმა დაიწყო ორგანიზაციებისა და დაწესებულებებისათვის პირადი შემადგენლობისა და საცნობარო დოკუმენტების უკან დაბრუნება (მ. თავაძე, აჭარის ასსრ-ს ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1967, გვ. 28). ამ ღონისძიებით ვარაუდობდნენ არქივისტების განტვირთვას საცნობარო ხასიათის სამუშაოებისაგან, რათა მათ ხელი მოეკიდათ სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობისათვის (მ. თავაძე, აჭარის ასსრ-ს ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1967, გვ. 28)

არქივის თანამშრომლები (1958 წელი)

აჭარის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში დოკუმენტური მასალები შემოდიოდა არა მარტო ადგილობრი-

ვი ორგანიზაციებიდან, არამედ საქართველოსა და სსრ კავშირის სხვადასხვა ქალაქებიდანაც. მაგ. 1952 წელს როსტოვის საოლქო არქივიდან აჭარის ცენტრალურ არქივში შემოვიდა ბათუმის ფაბრიკა-ქარხნების უფროსი ინსპექტორის მასალები. 1957 წელს კი საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო-ისტორიული არქივიდან შემოვიდა ჟანდარმერიის პოლიციის სამმართველოს ბათუმის განყოფილების საარქივო დოკუმენტები (ა. კარასევა, „აჭარის ასსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი“, სადიპლომო ნაშრომი. ბათუმი 1961. გვ. 25, 26).

დოკუმენტების დაკომპლექტებასთან ერთად განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა **სამეცნიერო და პრაქტიკული ღირებულების მქონე დოკუმენტების ექსპერტიზას**. დოკუმენტების ზუსტი შერჩევა ხელს უწყობდა სამუშაოთა შესრულების რაოდენობისა და ხარისხის ამაღლებას, უსარგებლო დოკუმენტებისაგან ფონდსაცავების განტვირთვას.

გააქტიურდა დოკუმენტების ექსპერტიზასთან დაკავშირებული საქმიანობა აჭარის ცსა-ში. 1940-იან წლებამდე არქივისტები დაკავებული იყვნენ ექსპერტიზით და დოკუმენტების მოწესრიგებითი სამუშაოებით (ასსცსა, ფონდირ-89, ს. 13, ფურც.7), 1950-60-იანი წლებიდან კი განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა **ფონდების გადამუშავებას, აღწერების სრულყოფას, მათი ისტორიული და სამეცნიერო ღირებულების განსაზღვრას და სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის გაუმჯობესებას**.

ყველა ეს სამუშაოები შესრულდა საარქივო დაწესებულების იმჟამინდელი ხელმძღვანელების: **სერგო ყუფარაძის** (1932-1937 წწ.), **ოსმან ხალვაშის** (1937-1939 წწ.), **ვახილ სოლომოტინის** (1939-1941 წწ.), **ალექსანდრე პროტოპოვის** (1941-1942 წწ.), **კასიანე ბაბილოძის** (1942-1943 წწ.), **გალინა ივანოვას** (1943-1946 წწ.), **ვლადიმერ ოდიშარიას**

(1946-1947 წწ.) და ტატიანა ნეფედოვას (1947-1961 წწ.) მმართველობის პერიოდში.

ცენტრალურ სახელმწიფო არქივს ამ პერიოდში ხელმძღვანელობდნენ: ვასილ სოლომიტინი (1938-1939 წწ.), გალინა ივანოვა (1941-1942 წწ.), ე. შლეიპოვი (1942), ქეთო ცეცხლაძე (1942-1943; 1944-1949 წწ.) წწ.), ელენე დომოპოლოვა (1943-1944 წწ.), მარია ხარკოვა (1944), ჯულიეტა ბესელია (1950-1952 წწ.), იაკინთე ცისკარიძე (1952-1955), სერგო ტაბაღუა (1955-1962 წწ.).

გ. რეორგანიზაცია და სტრუქტურული ცვლილებები, დოკუმენტების კატალოგიზაცია, დოკუმენტური მასალების ერთიანი კლასიფიკაციის სქემა

1960-იანი წლებიდან საარქივო დაწესებულებამ რამოდენიმეჯერ შეიცვალა დაქვემდებარება და განიცადა სტრუქტურული რეორგანიზაცია. საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს 1960 წლის 26 აპრილის №296 დადგენილებით აჭარის ასსრ შინაგან საქმეთა სამინისტროს საარქივო განყოფილება გარდაიქმნა აჭარის ასსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებულ საარქივო განყოფილებად. ცენტრალური სახელმწიფო არქივი კი აჭარის არ მინისტრთა საბჭოს 1960 წ. 29 ივლისის დადგენილებით გადავიდა აჭარის არ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული საარქივო სამმართველოს გამგებლობაში შემდეგი სტრუქტურული ერთეულებით:

1. ისტორიული განყოფილება;
2. ოქტომბრის რევოლუციისა და სოციალისტური მშენებლობის განყოფილება;
3. ქალაქის ფონდების განყოფილება (ასსცსა, ფ. რ. 89, ან 1, საქმე 429, ფურც 3. ასევე: საქმე 45 ა, ფურც. 3).

ორიოდე წლის შემდეგ საარქივო დაწესებულებაში კვლავ განხორციელდა რეორგანიზაცია და აჭარის ასსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული საარქივო განყოფილება საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს 1963 წლის 25 აგვისტოს № 547 დადგენილებით გარდაიქმნა აჭარის ასსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებულ საარქივო სამმართველოდ. 1964 წლის მონაცემებით ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში იყო ორი განყოფილება:

1. რევოლუციამდელი ფონდების განყოფილება;
2. ოქტომბრის რევოლუციისა და სოციალისტური მშენებლობის განყოფილება (ასსცსა, ფონდი რ-89, საქმე 45 ა, ან. 1. ფურც. 4).

არქივისტები თავდაუზოგავად შრომობდნენ საარქივო დოკუმენტების დაკომპლექტების, მოწესრიგებისა და შენახვა-დაცვისათვის.

თ. შეყილაძე (ფონდის უფროსი მცველი), შ. თოღაძე, ღ. კაღანდარიშვილი, ღ. ჭელიძე (უფრ. მეცნიერ-მუშაკები) საუწყებო არქივიდან დოკუმენტების მიღების დროს
(კათოლიკური ეკლესია, 1962 წელი)

არქივისტების სამუშაო კვირა განისაზღვრებოდა 6 დღიანი სამუშაო კვირით (ორშაბათიდან პარასკევის ჩათ-

ვლით - 7 საათიანი, შაბათს კი 6 საათიანი სამუშაო დღე) (ასსცსა, ფონდი 1041, საქმე 487, ფურც. 3). საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული საარქივო სამმართველოს ხელმძღვანელის 1967 წ. 19 დეკემბრის ბრძანებით საარქივო დაწესებულებების თანამშრომლები გადავიდნენ 5 დღიან სამუშაო კვირაზე (ასსცსა, ფონდი 1041, საქმე 487, ფურც. 1). ეს გადაწყვეტილება უფრო ადრე იყო მიღებული, მაგრამ მისი აღსრულება 1967 წ. 9 ოქტომბრის ბრძანების შესაბამისად დროებით იქნა შეჩერებული (ასსცსა, ფონდი 1041, საქმე 487, ფურც. 3). 5 დღიან სამუშაო კვირაზე გადასვლა განხორციელდა 1967 წლის 1 აგვისტოდან, საქართველოს საარქივო სამმართველოს ხელმძღვანელის 1967 წლის 25 ივლისის N 17 ბრძანებულებით (ასსცსა, ფონდი 1041, საქმე 487, ფურც. 12).

აჭარის ცენტრალურმა სახელმწიფო არქივმა დააგროვა უზარმაზარი გამოცდილება საარქივო საქმიანობის სფეროში. ამ თვალსაზრისით ხაზგასასმელია სახალხო მეურნეობის განვითარების ინტერესების ამსახველი დოკუმენტების გამოყენების ორგანიზაცია. ამ მიზნით აჭარის **ცსა-ში შეიქმნა სამეცნიერო-საცნობარო აპარატი**, რომელმაც გამოავლინა დოკუმენტების შინაარსი, სხვადასხვა მოვლენების ამსახველი ფაქტები. შედგენილი იქნა შესაბამისი ანაწერები, თემატური ნუსხები, კატალოგები, ფონდების სიები, გზამკვლევი და ა. შ. დიდი ყურადღება ექცეოდა ფონდების მიმოხილვას. 1970-იანი წლები-სათვის არქივს უკვე გააჩნდა ფონდების **სისტემატური, სახელობითი, ანბანური და თემატური კატალოგები** (ასსცსა, ფონდი რ-89, ან. 1, საქმე 388, ფურც. 1).

დოკუმენტების კატალოგიზაციასთან დაკავშირებული სამუშაოები აჭარის სახელმწიფო არქივში ძირითადად დაიწყო 1961 წლიდან (ასსცსა, ფონდი რ-89, ან. 1, საქმე 388, ფურც. 1), თუმცა მაშინ ეს საქმიანობა არ ატარებდა გეგმიურ ხასიათს. არ არსებობდა ფონდების

დამუშავების გეგმა, რის გამოც ბარათების შემდგენლები საკუთარი შეხედულების მიხედვით არჩევდნენ ფონდებს და საქმეებს. ამ მიზეზის გამო ფონდები ვერ დაექვემდებარა სრულ კატალოგიზაციას. არ არსებობდა ბარათების შედგენის მეთოდური მითითებები, არ იყო კლასიფიკატორი (ასსცსა, ფონდი რ-89, ან. 1, საქმე 388), ფურც. 1). შესაბამისად ბევრი ბარათი არასრულფასოვნად იყო შედგენილი, რის გამოც მოგვიანებით ისინი მაკულატურაში ჩასაბარებლად იქნა გამოყოფილი.

1964 წელს შემუშავდა „**დოკუმენტური მასალების ერთიანი კლასიფიკაციის სქემა**“, რის შემდეგაც ფონდების კატალოგიზაციამ მიიღო სისტემური და გეგმაზომიერი ხასიათი. 1964-1966 წლების სამუშაო გეგმით ყოველწლიურად გათვალისწინებული იყო 3000 ბარათის შედგენა. კატალოგიზაციისათვის გამოიყო ერთი თანამშრომელი. შემდგომი წლებისათვის კატალოგიზაციის გეგმა გაიზარდა 5000 ბარათამდე, 1971 წლისათვის კი 7500-მდე. შესაბამისად გაიზარდა ამ საქმით დაკავებული თანამშრომლების რაოდენობა სამ ერთეულამდე (ასსცსა, ფონდი რ-89, ან. 1, საქმე 388), ფურც. 3).

მუშაობა გააქტიურდა დოკუმენტების ექსპერტიზის თვალსაზრისითაც. ცენტრალური სახელმწიფო არქივის კვალიფიციური თანამშრომლებისაგან **შეიქმნა საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისია**, რომელმაც აქტიურად დაიწყო ფუნქციონირება საარქივო კანონმდებლობისა და ინსტრუქციების შესაბამისად. ყოველთვიურად, საექსპერტო შემმოწმებელი კომისიის სხდომებზე განიხილებოდა ახლადმიღებული ან გადამუშავებული საქმეების ანაწერები. განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა დოკუმენტების დამუშავების სრულყოფასა და ხარისხს. ნაკლოვანებათა აღმოფხვრის შემდეგ სხდომა ამტკიცებდა ანაწერებს. აღნიშნული პრაქტიკა მეტად ეფექტური აღმოჩნდა. იგი წარმატებულად გამოიყენება თანამედროვე პერიოდშიც.

საექსპერტო-შემმოწმებელი კომისია ეფექტურად მუშაობდა ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დოკუმენტური მასალებით დაკომპლექტების თვალსაზრისითაც.

საექსპერტო-შემმოწმებელმა კომისიამ დიდი მუშაობა გასწია ფონდების რევიზიის თვალსაზრისით. ეს საქმიანობა განსაკუთრების გააქტიურდა 1961 წლიდან. ჩატარდა შრომატევადი სამუშაოები ისტორიული და სამეცნიერო მნიშვნელობის დოკუმენტების ექსპერტიზის თვალსაზრისით. „ქობულეთის, უჩამბის, სარიჩაირის, საბუოს“ და ზოგიერთი სხვა ფონდი გამოიყო განადგურებისათვის, „რადგან ისინი იმეორებდნენ ბათუმის ოლქის საბაჟოს შინაარსს“ (ასს, ცსა, ფ. რ-89, ან. 1, ს. 396, ფურც. 7).

გაადვილდა საარქივო დოკუმენტების დაკომპლექტების საკითხი. 1962 წლიდან დამტკიცდა წამყვანი წყარო-დაწესებულებების, ორგანიზაციების, საწარმოების სია. იმ ორგანიზაციების დოკუმენტური მასალები, რომლებიც არ იყო აღნიშნულ ჩამონათვალში, რჩებოდა შესაბამის უწყებებში და ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში შენახვას არ ექვემდებარებოდა (მ. თავაძე, აჭარის ასსრ-ს ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1967, გვ. 30). ამ ღონისძიებით სახელმწიფო არქივი განიტვირთა სამეცნიერო და ისტორიული ღირებულების არმქონე დოკუმენტებისაგან.

მეცნიერულ საწყისებზე დაფუძნებული დოკუმენტური მასალების დაკომპლექტება, შენახვა და გამოყენება შესაძლებელი იყო მხოლოდ დოკუმენტური მასალების მაღალ დონეზე დაყენებული აღრიცხვის პირობებში. აღრიცხვის სწორი ორგანიზაცია შესაძლებლობას იძლეოდა გადაჭრილიყო რიგი საკითხები, რომლებიც იდგა საარქივო დაწესებულებების წინაშე. კერძოდ:

1. დოკუმენტური მასალების შენახვის უზრუნველყოფა;
2. სახელმწიფო არქივების დაკომპლექტების მეცნიერულ საწყისებზე დაფუძნებული ორგანიზაცია;

3. დოკუმენტური მასალების ყოველმხრივი გამოყენების ორგანიზაცია.

დოკუმენტური მასალების აღრიცხვიანობისათვის სამუშაოები დაიწყო 1947 წლიდან. ამ წელს პირველად შემოიღეს **ფონდების აღრიცხვის ფურცლები**, 1948 წლიდან კი **აღრიცხვის წიგნი** (ასს ცსა, ფ. რ-89, ან. 1, ს. 112, ფურც. 9). ცსა-ში დოკუმენტური მასალების მიღება მომდევნო წლებში აღირიცხებოდა შემოსვლის წიგნში, ფონდების სიაში, ანაწერებში. ყველა განყოფილებაში შემოდებული იყო ფონდების სია, ფონდის ფურცლები, ანაწერები, ფონდის პირადი საქმეები და ა. შ. სხვადასხვა ეპოქის ფონდების ნომერაცია ცალკეულ განყოფილებებში იყო დამოუკიდებელი. რევოლუციამდელი პერიოდის ფონდების ნომრის წინ სვამდნენ ინდექსს „ი“, ხოლო ოქტომბრის გადატრიალებისა და სოციალიზმის პერიოდის ფონდების წინ ინდექსს „რ“.

ფონდებისათვის შესაბამისი ნომრის მინიჭებისა და ფონდების სისტემატიზაციის მიზნით არქივში შედგენილი იყო ფონდების სია, რომლის საფუძველზე ყველა ახლად შემოსულ ფონდს ენიჭებოდა მუდმივი ნომერი. სხვა ორგანიზაციაზე გადაცემის ან დაკარგვის შემთხვევაში მისი ნომერი სხვა ფონდს არ მიენიჭებოდა.

ფონდების სია არქივში პირველად 1958 წელს შემოიღეს, თუმცა მას ჰქონდა გარკვეული ნაკლოვანებები: ზოგჯერ ერთ ფონდს ენიჭებოდა ორი ნომერი, ფიქსირდებოდა უზუსტობები ორგანიზაციათა დასახელებაში, კიდურ თარიღებში და საქმეთა ერთეულების რაოდენობაში (ასსცსა, ფ. რ-89, ს. 315, ფურც.17). ამ ნაკლოვანებათა გამო დღის წესრიგში დადგა არსებული ფონდების სიების ხელახალი შედგენის საკითხი, რაც გააკეთდა კიდევ 1960 წელს. 1966 წლისათვის ფონდების სიაში ირიცხებოდა ფონდების 1037 ნომერი. ფაქტობრივად იყო 686 ფონდი. ასეთი სხვაობა აიხსნება იმით, რომ არაერთი ფონდი,

რომლებიც აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის პროფილს არ შეესაბამებოდა, გადაეცა შესაბამისი პროფილის არქივებს (მ. თავაძე, აჭარის ასსრ-ს ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1967, გვ. 34). ამასთან, 1958 და 1965 წლებში მოხდა ფონდების გაერთიანება. ცალკეული ფონდების სხვა ორგანიზაციებზე გადაცემის შედეგად მივიღეთ თავისუფალი 351 ნომერი. ამიტომაც გაჩნდა საარქივო ფონდების გადანომრვისა და ფონდების სიის ხელახალი შედგენის აუციულებლობის საკითხი (მ. თავაძე, აჭარის ასსრ-ს ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ისტორია, სადიპლომო ნაშრომი, ბათ. 1967, გვ. 34). განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობოდა საქმეთა ანაწერების შედგანას, რადგან ანაწერები წარმოადგენს ძირითად სააღრიცხვო დოკუმენტს და მისი შედგენისას დაშვებული ყველა შეცდომა მეორდება სხვა სააღრიცხვო დოკუმენტებში (ფონდების ფურცლები, არქივის პასპორტი, ფონდების ბარათები).

თითოეული ფონდის ისტორიის, ყველა დოკუმენტის ერთ ადგილას თავმოყრისათვის აჭარის ცსა-ში შემოღებული იქნა ფონდის საქმეები, რომელშიც შედიოდა ისტორიული ცნობები ფონდწარმოქმნის შესახებ, სამუშაო ინსტრუქცია, ფონდის დოკუმენტური მასალების მიღების აქტები, დოკუმენტების შემოწმებისა და შედგენის აქტები, შერჩევითი სიები, ცნობები და გამოსხაურებები დოკუმენტების გამოყენებისა და ფონდებისათვის სახელის გადარქმევის შესახებ.

დოკუმენტური მასალების აღრიცხვიანობის საქმე ყოველწლიურად უმჯეებსდებოდა. თანდათან სწორდებოდა ადრეულ წლებში დოკუმენტების შედგენისას დაშვებული შეცდომები. გამოსწორდა სხვა ნაკლოვანებებიც, თუმცა კვლავ მოუგვარებელი რჩებოდა ნოტიო კლიმატის პირობებში საარქივო დოკუმენტების დაცვის უზრუნველყოფის საკითხი. არქივისტებმა ამასთან დაკავშირებით

არაერთხელ ჩამოკრეს განგაშის ზარები. არქივის უმცროსი მეცნიერ-თანამშრომელი მ. ძნელაძე 1979 წელს წერდა: „დოკუმენტები სწრაფად ნადგურდება ღია ჰაერზე სინათლის, ჰაერის, ატმოსფერული ნალექების, ტემპერატურის ცვლილებების ჯამური მოქმედების შედეგად. განსაზღვრულ კლიმატურ პირობებში ვითარდება საარქივო დოკუმენტების ბიოდაავადება. რეალური სურათის დასადგენად, კლიმატის ცვლილებებისა და დოკუმენტების სინოტივის სპეციფიკის შესასწავლად არაფერი გაკეთებულა, რადგან დოკუმენტები ინახება მჭიდროდ ყუთებში, შენახვის სხვადასხვა ფორმებში (შეხვეულები, პაპკები, საქმეები, ყუთები, სეიფები...)“.

არარეგულირებადი კლიმატის პირობებში დოკუმენტების მდგომარეობის შესწავლის მიზნით არქივსაცავებში 1978 წლის აპრილიდან მოყოლებული მიმდინარეობდა დაკვირვებები. დაკვირვების მონაცემები ერთი წლის მანძილზე ყოველთვიურად იგზავნებოდა სათავო დაწესებულებებში (ასსცსა, ფონდი რ-89, საქმე 531, ფურც. 1, 2), მაგრამ პრობლემები მაინც მოუგვარებელი რჩებოდა. ტემპერატურული რეჟიმის დაცვის საკითხი დღესაც აქტუალურია და მოითხოვს გადაუდებელი ღონისძიებების გატარებას.

აღნიშნული ნაკლოვანებებისა და ხელისშემშლელი ფაქტორების მიუხედავად საარქივო საქმე აჭარაში წარმატებით ვითარდებოდა, რაც არქივისტთა თავდადებული შრომით იქნა მიღწეული. იმ პერიოდში აჭარის საარქივო დაწესებულებას ხელმძღვანელობდნენ: **ლევან კალანდარიშვილი** (1962-1963 წწ.), **ნაზი ნოღაიდელი** (1963-1989 წწ.) და **შალვა აბაშიძე** (1989-2002 წწ.), ხოლო ცენტრალურ სახელმწიფო არქივს სათავეში ედგნენ: **გრიშა ჩაგანავა** (1962-1985) და **სერგო ტაბაღუა** (1985-1997 წწ.).

თაზი II

აჭარის არქივი დამოუკიდებელი საქართველოს პირობებში

§1. სტრუქტურული რეორგანიზაცია. სახელმწიფო სამეცნიერო-საწარმოო გაერთიანება „მემატიანე“

1990-იანი წლების დასაწყისიდან საქართველოს საარქივო დაწესებულებებს ახალ პირობებში მოუხდათ მუშაობა. საქართველო დამოუკიდებელი სახელმწიფო გახდა. შესაბამისად, აჭარის საარქივო მმართველობითმა რგოლმა განიცადა რეორგანიზაცია. აჭარის ასსრ მინისტრთა საბჭოს 1991 წლის 29 ივნისის №109 დადგენილებით მინისტრთა საბჭოსთან არსებული საარქივო სამმართველო გარდაიქმნა **სახელმწიფო სამეცნიერო-საწარმოო გაერთიანება „მემატიანე“** (ასსცსა, ფ. რ-1041, აღწერა 1, ს. 1512, ფურც.1. ასევე, ფონდი რ-89, ან. 1 საქმე 759 ა, ფურც. 1). იგი წარმოადგენდა დოკუმენტურ ძეგლთა დაცვის სპეციალურად უფლებამოსილ სახელმწიფო ორგანოს რეგიონში.

„მემატიანე“ თავისი საქმიანობის პრიორიტეტულ მიმართულებად აქცია დოკუმენტებით არქივის დაკომპლექტება, დაცვისა და გამოყენების ორგანიზაცია, სამეცნიერო და მეთოდური საქმიანობის გააქტიურება, სამამულო და უცხოეთის არქივების გამოცდილებათა გაზიარება და დაწერვა (ასსცსა, ფ. 1041, ან. 1, საქმე 1512, ფურც. 2,3).

1991 წლისათვის სახელმწიფო სამეცნიერო-საწარმოო გაერთიანება „მემატიანე“ სტრუქტურული თვალსაზრისით შედგებოდა შემდეგი ქვედანაყოფებისაგან:

1. სახელმწიფო სამეცნიერო-საწარმოო გაერთიანება „მემატიანე“-ს თავმჯდომარე;

2. დაგეგმარებისა და ორგანიზაციულ-მეთოდური განყოფილება;
3. მთავარი სპეციალისტი;
4. პირველი კატეგორიის სპეციალისტი;
5. მეორე კატეგორიის სპეციალისტი.

ცენტრალური სახელმწიფო არქივი აერთიენებდა:

1. არქივის დირექტორი;
2. ფონდების მთავარი მცველი;
3. მთავარი არქივისტი;
4. პირველი კატეგორიის არქივისტები;
5. ფონდების უფროსი მცველები.

რაიონული არქივები წარმოდგენილი იყო ორ-ორი თანამშრომლით:

1. დირექტორი;
2. ფონდების მცველი (ასსცსა, ფონდი რ-89, საქმე 1525, ფურც. 9).

აჭარის არ სახელმწიფო სამეცნიერო-საწარმოო გაერთანება „მემატიანე“-ს 1991 წლის 21 აგვისტოს ბრძანებით ძალადაკარგულად ჩაითვალა აჭარის არ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული საარქივო სამმართველოს 1985 წლის 20 იანვრის N 2 ა ბრძანება (აჭარის არ მინისტრთა საბჭოს 1985 წ. 15 იანვრის 12 დადგენილების შესაბამისად) „აჭარის არ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული საარქივო სამმართველოს კოლეგიის შექმნის შესახებ“ და „სამეცნიერო, მეთოდური, საწარმოო და არქივების მუშაობის სხვადასხვა უმნიშვნელოვანესი საკითხების გადასაწყვეტად“ სახელმწიფო სამეცნიერო საწარმოო გაერთანება „მემატიანესთან“ შეიქმნა 15 კაციანი საბჭო (ასსცსა, ფონდი რ- 1041, ან 1, საქმე 1529, ფურც. 19).

საარქივო დაწესებულებამ 1992 წელს ბინა დაიღო ახალ შენობაში. სარდაფში განთავსებულის სხვადასხვანაირადგარ-მოწყობილობების მოვლა-პატრონობისა და ექ-

სპლოატაციის, სანტექნიკური და ელექტროგაყვანილობის მოწესრიგებისა და შენობის ტექნიკური მომსახურების მიზნით აუცილებელი გახდა სამეურნეო სამსახურის ფორმირება. აჭარის არ სახელმწიფო სამეცნიერო-საწარმოო გაერთიანება „მემატიანე“-ს 1993 წ. 1 მარტის N 6 ბრძანებით შეიქმნა „მემატიანე“-სა და ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ერთიანი სამეურნეო სამსახური (ას-სცსა, ფონდი რ-89, ან. 1, საქმე 795).

ახალ შენობაში გადასვლის შემდეგ მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა არქივისტთა სამუშაო პირობები. შესაბამისად, გააქტიურდა საარქივო საქმიანობაც. უხელფასობის, უმძიმესი პოლიტიკური სიტუაციისა და მწვავე სოციალური ფონის მიუხედავად არქივისტებმა მოახერხეს საარქივო დოკუმენტების შენახვისა და დაცვის უზრუნველყოფა, არქივსაცავების ახალ-ახალი დოკუმენტური მასალებით გამდიდრება.

არქივსაცავი - ნანა კუჭაშვილი, ლიანა ვანიძე 1993 წ.

განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო **სხვადასხვა ორგანიზაციებში საქმის წარმოების შესწავლას**. სისტემატურად იხილებოდა სახელმწიფო და საუწყებო არქივებში

სახელმწიფო საარქივო ფონდის დოკუმენტების დაცულობის საზოგადოებრივი დათვალიერების შედეგები (მაგ. 1991 წ. 25 ოქტომბერი) (ასსცსა, ფ. 1041, ს. 1559, ფურც. 1). სპეციალური სხდომები მიეძღვნა კომისიის მუშაობის შედეგების განხილვას და საარქივო საქმის მდგომარეობას, დოკუმენტების დაცვისა და საქმისწარმოების საკითხებს - იუსტიციის სამინისტროსა და მისდამი დაქვემდებარებულ უწყებებში (1993 წლის 30 აპრილი), მრეწველობის სამინისტროსა და მისდამი დაქვემდებარებულ უწყებებში (1993 წ. 26 მარტი), (ფ. რ-89, საქმე - 794, ფურც. 25. 32), აჭარის არ არქიტექტურისა და მშენებლობის საქმეთა სამინისტროსა და მის საქვეუწყებო დაწესებულებებსა და ორგანიზაციებში (ასსცსა, ფონდი რ- 1041, ან 1, საქმე 1514, ფურც. 21). გაზეთების: „აჭარისა“ და „აღუარის“ რედაქციებში (1999 წ. 24 სექტემბერი) და ა. შ.

საკადრო საკითხი ყოველთვის იყო ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი პრობლემა როგორც საბჭოთა პერიოდში, ისე დამოუკიდებელი საქართველოს არსებობის პირობებში. არქივის დაარსების პირველ ათწლეულებში საკადრო საკითხებთან დაკავშირებული ღონისძიებების ამსახველი მასალა არ შემონახულა. ეს არცაა გასაკვირი. არქივის დაარსების მიუხედავად დიდხანს ვერ გადაიჭრა საარქივო დოკუმენტების განთავსების პრობლემა ცი. ომისა და ომისშემდგომი პერიოდის პირველ წლებში ქვეყანას უფრო მნიშვნელოვანი პრობლემები ჰქონდა მოსაგვარებელი, თუმცა დროდადრო მაინც განიხილებოდა ახალგაზრდობის პროფესიული დაოსტატების საკითხები, ტარდებოდა კვალიფიკაციის ასამაღლებელი მუდმივმოქმედი სემინარები, რომელთა თემატიკა შეტანილი იყო იყო წლიურ და პერსპექტიულ სამუშაო გეგმებში (ასსცსა, ფ. 1041, ან.1, ს. 1871, ფურც. 299-300). აღნიშნული მიმართულებით მუშაობა განსაკუთრებით გააქტიურდა 1990-იანი წლებიდან.

კადრებთან მუშაობის ფორმების და მეთოდების შემდგომი დახვეწის, ახალგაზრდა არქივისტთა პროფესიული აღზრდა-დაოსტატებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების, ღვაწლმოსილ არქივისტთა ხსოვნის უკვდავოფის, ვეტერან არქივისტთა ამაგის დაფასებისა და მათი გამოცდილების გაზიარების ღონისძიებათა განსახორციელებლად, სამეცნიერო-საწარმოო გაერთიანება „მემატიანე“-ს საბჭოს 1993 წ. 27 სექტემბრის გადაწყვეტილებით გაერთიანება „მემატიანესთან“ შეიქმნა **„ვეტერან არქივისტთა საკონსულტაციო სამუშაო ჯგუფი“** (გამოცდილი არქივისტის ლილი ოთიაშვილის ხელმძღვანელობით (ასსცსა, ფონდი რ-89, საქმე - 794, ფურც 88).

კადრების შერჩევისა და განაწილების, კვალიფიკაციის ღონის შემოწმების, საარქივო საქმის განვითარების საქმეში თითოეული არქივისტის პირადი პასუხისმგებლობის ამაღლების მიზნით „აჭარის არ სახელმწიფო სამეცნიერო - საწარმოო გაერთიანება „მემატიანეს“ საბჭომ 1994 წ. 25 მაისის N 25 გადაწყვეტილების საფუძველზე გამოსცა სპეციალური ბრძანება საარქივო დაწესებულების მუშაკთა ატესტაციის ჩატარების შესახებ (1995 აპრილ-მაისში). შეიქმნა საატესტაციო კომისია შალვა აბაშიძის, ლილი ოთიაშვილის, სერგო ტაბაღუას, ვლადიმერ მკერვალიშვილის და ეთერ გოგიშვილის შემადგენლობით (ასსცსა, ფონდი რ-1041, ან 1, საქმე 1761 ფურც. 8, 9). არქივისტებმა ატესტირებისას გამოავლინეს საარქივო საქმის შესანიშნავი ცოდნა და შესაშური უნარ-ჩვევები.

პროფესიული დაოსტატების და საქმიანი კვალიფიკაციის ასამაღლებლად **ტარდებოდა კვალიფიკაციის ასამაღლებელი კურსები**, რომლებიც შეტანილი იყო შესაბამისი წლის სამუშაო გეგმებში (ასსცსა, ფ. რ-89, საქმე 359ა. ფურც 1,2,3.). აჭარის საარქივო დეპარტამენტის კოლეგიის 1996 წ. 28 თებერვლის სხდომის გადაწყვეტილების შესაბამისად ტარდებოდა მუდმივმოქმედი სემინარები,

განიხილებოდა და მტკიცდებოდა სემინარის გეგმები (ას-სცსა, ფონდი რ- 1041, ან 1, საქმე 1773. ფურც. 1). მუდმივ-მოქმედ სემინარზე წარმოდგენილი იყო ისეთი საკითხები, როგორიცაა: „ეროვნული საარქივო ფონდის შესახებ“ საქართველოს კანონი, ეროვნული საარქივო ფონდის და-კომპლექტება, ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტე-ბის შენახვა, დამუშავება და აღრიცხვა, მშრომელთა სა-ჩივრების, წერილების, განცხადებების მიღება, რეგისტრა-ცია, განხილვა, კონტროლი შესრულებაზე და ა. შ. (ას-სცსა, ფონდი რ- 1041, ან 1, საქმე 1773. ფურც. 4,5,6).

კვალიფიკაციის ამაღლების საკითხებთან ერთად, განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა **საორგანიზაციო და სამეცნიერო-მეთოდური მუშაობის საკითხებს**. იგი სისტე-მატურად განიხილებოდა სხდომებზე. აღნიშნული საჭი-როებიდან გამომდინარე, ადგილობრივი მთავრობის 1998 წლის 27 მაისის N 100 დადგენილების საფუძველზე, სა-არქივო დეპარტამენტის 1999 წ. 1 იანვრის N 3 ბრძანებით ჩამოყალიბდა აჭარის არ **საარქივო დეპარტამენტის სა-ორგანიზაციო, სამეცნიერო-მეთოდური და კადრებთან მუშაობის განყოფილება**, ხოლო 1999 წ. 12 იანვარის მე-2 ბრძანებით საარქივო დეპარტამენტის საორგანიზაციო, სამეცნიერო-მეთოდურ და კადრებთან მუშაობის განყოფი-ლების მეთოდკუთხის ბაზაზე შეიქმნა **დეპარტამენტის საცნობარო-საინფორმაციო ფონდი** (ასსცსა, ფ. 1041, ან.1, ს. 1871 ფურც. 8). განსაზღვრული იყო **ტელეოპერატორის და პირველი კატეგორიის ფოტოგრაფის საშტატო ერთეუ-ლები** (ასსცსა, ფონდი 1041, ან. 1, საქმე 1883, ფურც. 40).

საარქივო დაწესებულების ახალ შენობაში გადას-ვლის დროისათვის აჭარაში იყო 5 სახელმწიფო და 526 საუწყებო არქივი, სადაც ინახებოდა 250 ათასი მმართვე-ლობითი, 1500-მდე ხელნაწერი, 2500 ფოტო, 15 ათასი ტექ-ნიკური დოკუმენტი (ასსცსა, ფონდი რ-89, საქმე - 794, ფურც 19).

§2. აჭარის არ საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტი. დოკუმენტების რესტავრაციისა და მიკროფილმირების რესპუბლიკური ლაბორატორია

1990-იანი წლების შუახანებში აჭარის საარქივო დაწესებულებამ კვლავ განიცადა სტრუქტურული რეორგანიზაცია. აჭარის არ უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1995 წლის 7 სექტემბრის ბრძანებულებით **შეიქმნა აჭარის არ საარქივო დეპარტამენტი**, ხოლო 1996 წლის 23 იანვარის ბრძანებულებით იგი **გარდაიქმნა სახელმწიფო საარქივო დეპარტამენტად** (ასსცსა, ფონდი რ- 1041, ან 1, საქმე 1742. ფურც. 3). 1996 წ. 2 აპრილის N 33 დადგენილებით დამტკიცდა აჭარის არ სახელმწიფო საარქივო დეპარტამენტის კოლეგია შალვა აბაშიძის (დეპარტამენტის თავმჯდომარე), ლილი ოთიაშვილის (თავმჯდომარის მოადგილე), სერგო ტაბაღუას (ცსა-ის დირექტორი), ვლადიმერ მკერვალიშვილის, ავთანდილ ლეონიძის, ჯამილა მამუჭაძის, მანანა მიქელაძის შემადგენლობით (ასსცსა, ფონდი რ- 1041, ან 1, საქმე 1742. ფურც. 18-19).

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო საუწყებო დაწესებულებების აღდგენა-შექმნასთან დაკავშირებით მიღებული სამთავრობო გადაწყვეტილება. საარქივო დარგის შემდგომი განვითარების ღონისძიებათა შესახებ საქართველოს პრეზიდენტის 1997 წ. 18 აგვისტოს N 382 განკარგულების საფუძველზე აჭარის არ უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმმა 1998 წ. 22 იანვრის სხდომაზე მიიღო გადაწყვეტილება. მასში პირდაპირ ჩაიწერა უმთავრესი მოთხოვნა: „1998 წლიდან **აღადგინონ, ხოლო სადაც არ იყო შექმნილი - შექმნან გაერთიანებული საუწყებო არქივები სათანადო შტატითა და მატერიალურ-ტექნიკური ბაზით**“ (ასსცსა, ფონდი რ- 1041, ან 1, საქმე 1883, ფურც. 85).

განხორციელებული რეორგანიზაციის შედეგად, 1998 წლისათვის აჭარის საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტში გაჩნდა შემდეგი სტრუქტურული ერთეულები:

1. დეპარტამენტის თავმჯდომარე;
2. საორგანიზაციო, სამეცნიერო-მეთოდოლოგიური და კადრებთან მუშაობის განყოფილება;
3. ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების დაცვის უზრუნველყოფის, ინფორმაციის და საერთაშორისო ურთიერთობების განყოფილება.

1998 წლის თებერვალში „ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების დაცვის უზრუნველყოფის, ინფორმაციის და საერთაშორისო ურთიერთობების განყოფილებას“ გადაერქვა სახელი და ეწოდა: ეროვნული საარქივო ფონდის დაცვის უზრუნველყოფის, ინფორმაციის განყოფილება (ასსცსა, ფონდი 1041, ან. 1. საქმე 1826. ფურც. 45).

ამავე დადგენილებით შეიქმნა აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის სამეცნიერო-ტექნიკური დოკუმენტების განყოფილება. გამგის ხელფასი განისაზღვრა 116 ლარით (ასსცსა, ფონდი 1041, ან. 1. საქმე 1826. ფურც. 196.. ასევე, ფ. 1041, ან.1, ს. 1871, ფურც. 6)

თამრიკო შეყილაძე, ფონდების უფროსი მცველი

საკუთრივ საარქივო დეპარტამენტი წარმოდგენილი იყო შემდეგი სტრუქტურული ერთეულებით:

1. საქმისწარმოების, საუწყებო არქივებისა და ეროვნული საარქივო ფონდის დაკომპლექტების განყოფილება;
2. საფინანსო განყოფილება;
3. მთავარი სპეციალისტი;
4. წამყვანი სპეციალისტი;
5. მძღოლი;
6. დამლაგებელი (სულ 11 საშტატო ერთეული) (ასსცსა, ფონდი 1041, ან. 1. საქმე 1826, ფურც. 12).

აჭარის არ საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტი-სადმი დაქვემდებარებულ ორგანიზაციებად რჩებოდა აჭარის არ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი და რაიონული (ქობულეთის, შუახევის, ხელვაჩაურის, ქედის, ხულოს) არქივები.

ელგუჯა ჩაგანავა, სერგო ტაბაღუა, ნატო ნადარეიშვილი, ციური ქათამაძე, თალიკო შეყილაძე (1997 წელი)

აჭარის არ მინისტრთა საბჭოს 1998 წ. 16 სექტემბრის N 186 დადგენილებით აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის დოკუმენტების დაცვის უზრუნველყოფის

განყოფილება გარდაიქმნა აჭარის არ საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის **დოკუმენტების რესტავრაციისა და მიკროფილმირების რესპუბლიკურ ლაბორატორიად**. ლაბორატორიაში დასაქმებულ პირთა რაოდენობა განისაზღვრა 14 საშტატო ერთეულით:

1. დირექტორი;
2. მოადგილე;
3. ინჟინერი;
4. მიკროფილმირების ჯგუფი: ოპერატორი, ლაბორანტი;
5. რესტავრაციის ჯგუფი: რესტავრატორი, ლაბორანტი;
6. მკინძავთა ჯგუფი: მუშა-ტექნიკოსი, მდივან მემანქანე;
7. დამლაგებელი (ასსცსა, ფონდი 1041, ან. 1, საქმე 1871, ფურც. 1,2).

ლაბორატორიის ჩამოყალიბებისთანავე საარქივო დეპარტამენტმა დაიწყო აქტიური მუშაობა ლაბორატორიის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გაუმჯობესებისათვის. საარქივო მასალების მიხედვით, ლაბორატორია უნდა მოეწყოთ მსოფლიო სტანდარტების დონეზე. ლაბორატორიისათვის შეუძენიათ კიდევ ტექსტების აღმდგენი აპარატი, ორი კომპიუტერი, გასამრავლებელი აპარატი, ვიდეო, ტელე და ფოტოაპარატურა (ასსცსა, ფონდი 1041, ან. 1, საქმე 1883, ფურც. 56). ცენტრალური არქივის გათბობის სისტემის მოწყობისათვის 1998 წელს 35 ათასი ლარი გაიხარჯა. ამ დოკუმენტის მიხედვით, აჭარის არქივი იმჟამად იყო ერთადერთი საარქივო დაწესებულება, სადაც გამართულად მუშაობდა ვენტილაციის სისტემა და დაცული იყო დოკუმენტების დაცვის ტემპერატურული რეჟიმი (ასსცსა, ფონდი 1041, ან. 1, საქმე 1883, ფურც. 56). ვფიქრობთ, რომ ამ დოკუმენტში გაზვიადებულია ინფორმაცია დოკუმენტების დაცვა-შენახვის სისტემის გამართული მუშაობის შესახებ, რადგან იგი კვლავაც რჩებოდა ერთ-ერთი მოუგვარებელი პრობლემად მომდევნო წლების განმავლობაში. ეს საკითხი დღესაც გადაუდებელ გადაწყვეტას მოითხოვს.

ლაბორატორიის შექმნისთანავე განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო არქივისტების შრომის პირობების დაცვას და ჯამრთელობისათვის მავნე პირობების შესაბამისად მათთვის გარკვეული შეღავათების დაწესებას. აჭარის არ ჯანმრთელობის დაცვის სამინისტროს სანიტარული ზედამხედველობის დეპარტამენტის თავმჯდომარის თ. ამაღლობელისადმი გაგზავნილ წერილში დეპარტამენტის თავმჯდომარე შ. აბაშიძე და პროფკავშირის თავმჯდომარე გ. პატარიძე ითხოვენ დასკვნას, რათა ჯამრთელობისათვის მავნე სამუშაოზე დასაქმებულებს დაუწესდეთ შეღავათები კანონმდებლობის ფარგლებში. წერილში ვკითხულობთ: „1999 წ. 1 იანვრიდან ფუნქციონირება დაიწყო აჭარის არ დოკუმენტების რესტავრაციისა და მიკროფილმირების რესპუბლიკურმა ლაბორატორიამ. ლაბორატორიაში დოკუმენტების ჰიგიენური დასუფთავება ხდება ქიმიური ნივთიერებების გამოყენებით. არქივსაცავის შესასვლელში კეთდება დეზობარიერი, რომელიც გაჟღენთილია ფორმალინის ხსნარით. ხშირ შემთხვევაში საქმეებს უკეთდება დეზინფექცია.

სარესტავრაციო და საამკინძაო სამუშაოების წარმოების პროცესში გამოიყენება ისეთი ქიმიური ნივთიერებები, როგორიცაა: ფორმალინი, სკიპიტარი და სხვა ანტისეპტიკები. ასეთი სახის სამუშაოებზე დასაქმებული პირები არ სარგებლობენ არავითარი შეღავათებით...“ სწორედ ამის გამო ითხოვენ დასკვნას ზემოთდასახელებული უწყებისაგან შრომის მავნე პირობებიან სამუშაოზე დასაქმებული არქივისტებისათვის შეღავათების დაწესების მიზნით (ას.სცსა, ფონდი 1041, ან.1, საქმე 1883, ფურც. 118).

ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში მომხდარმა ცვლილებებმა, საარქივო ფონდების რაოდენობრივმა ზრამ დღის წესრიგში დააყენა არქივის თანამშრომელთა შრომის ანაზღაურების მესამე ჯგუფიდან მეორე ჯგუფში გადაყვანის საკითხი. აღნიშნულთან დაკავშირებით დეპარტამენტის თავმჯდომარის 1997 წლის 7 იანვრის ბრძანების

პრეამბულაში აღნიშნულია: „არქივში დაცული დოკუმენტები 224837 შესანახი ერთეულიდან გაიზარდა 502689 შესანახ ერთეულამდე. შეიქმნა პოლიტიკური პარტიებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების განყოფილება, საგრძნობლად გაიზარდა პირადი შემადგენლობის დოკუმენტების ცენტრალიზებული დაცვისა და გამოყენების საქმიანობა“. სწორედ ამიტომ დადგა დღის წესრიგში ცენტრალური სახელმწიფო არქივისათვის მეორე კატეგორიის არქივის სტატუსის მინიჭების საკითხი. საარქივო დეპარტამენტის თავმჯდომარის მიერ აჭარის არ მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილისადმი გაგზავნილ მოხსენებით ბარათში დასაბუთებულია აღნიშნული საკითხის გადაჭრის აუცილებლობა. მოხსენებითი ბარათის მიხედვით „ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში საქმეთა ერთეულების ნახევარ მილიონზე მეტი რაოდენობით დაგროვებამ შეგვიქმნა საფუძველი საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის წინაშე დაგვესვა საკითხი არქივისათვის მეორე კატეგორიის სტატუსის შესახებ“ (ასსცსა, ფ. 1041, ან. 1, საქმე 1883, ფურც. 62, 63). აღნიშნული საკითხი საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის მიერ დადებითად იქნა გადაწყვეტილი, რამაც განაპირობა ცვლილებების შეტანა სტრუქტურასა და საშტატო განრიგში.

აჭარის სახელმწიფო საარქივო დეპარტამენტის კოლეგიის 1997 წლის 30 მაისის გადაწყვეტილებით **აჭარის არ ცენტრალური სახელმწიფო არქივი გადაყვანილი იქნა მეორე კატეგორიაზე**. იმავე გადაწყვეტილებით დამტკიცდა ცენტრალური სახელმწიფო არქივის სტრუქტურა:

1. აჭარის ცსა-ს მართვის აპარატი;
2. დაგეგმარებისა და საორგანიზაციო-მეთოდური მუშაობის განყოფილება;
3. ეროვნული საარქივო ფონდის დაცვის უზრუნველყოფის, სახელმწიფო აღრიცხვისა და სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის განყოფილება;

4. დაკომპლექტებისა და საუწყებო არქივებთან მუშაობის განყოფილება;
5. დოკუმენტების გამოყენებისა და პუბლიკაციის განყოფილება;
6. პოლიტიკური პარტიებისა და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ორგანიზაციის საარქივო დოკუმენტების განყოფილება;
7. დოკუმენტების დაცვის უზრუნველყოფის ლაბორატორია;
8. პირადი შემადგენლობის დოკუმენტების ცენტრალიზებული დაცვის და გამოყენების განყოფილება;
9. საარქივო დოკუმენტების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავების განყოფილება (ასსცსა, ფონდი რ-89, ან. 1, საქმე 849, ფურც. 45,46).

სტრუქტურული ცვლილებები ამ ღონისძიებებით არ დამთავრებულა. აჭარის არ უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1999 წ. 27 მაისის N 106 და მინისტრთა საბჭოს 2001 წლის 23 ივლისის N 70 დადგენილებით შეიქმნა აჭარის **კონოფოტოდოკუმენტების სახელმწიფო არქივი** (ფურც. 2), ხოლო 2002 წლის 4 იანვრის N 1 დადგენილებით დეპარტამენტის დაქვემდებარებაში **შეიქმნა კინოვიდეოფოტოფონო დოკუმენტების არქივი** (ასსცსა, ფ. 1041, საქმე 1976, ფურც.56). ცვლილებები შეესო სამეურნეო სფეროსაც. 2002 წლის 1 თებერვლიდან არსებული საშტატო თანამდებობების ბაზაზე **შეიქმნა ერთიანი სამეურნეო სამსახური** (ასსცსა, ფ. 1041, ან. 1, საქმე 1976, ფურც.56)

ასე, რომ 2002 წლისათვის საარქივო დეპარტამენტის უშუალო დაქვემდებარებაში იყო:

1. აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი;
2. კინოვიდეოფოტოფონო დოკუმენტების არქივი;
3. დოკუმენტების რესტავრაციისა და მიკროფილმირების რესპუბლიკური ლაბორატორია;
4. უწყებათა დოკუმენტების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუ-

შაგების სამსახური;

5. ერთიანი სამეურნეო სამსახური;

6. რაიონული არქივები (ასსცსა, ფ. 1041, ან. 1, საქმე 1976, ფურც.57).

აჭარის ფინანსთა სამინისტროს 2002 წლის 9 ივლისის წერილის საფუძველზე კვლავ შევიდა ცვლილება საარქივო დეპარტამენტის სტრუქტურაში და „ეროვნული საარქივო ფონდის დაცვის უზრუნველყოფის, ინფორმაციისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა განყოფილების“ უფროსი სპეციალისტის თანამდებობას ეწოდა „**საუწყებო არქივის გამგე**“ (ასსცსა, ფ. 1041, საქმე 1976, ფურც.71).

დაუსრულებელი რეორგანიზაციებისა და სტრუქტურული ცვლილებების მიუხედავად არქივისტები წარმატებით ართმევდნენ თავს მათზე დაკისრებულ მოვალეობას. აქტიური მუშაობა დაიწყო განსაკუთრებულად ღირებული დოკუმენტების გამოვლენის, აღრიცხვისა და სადაზღვევო ფონდის შესაქმნელად. გააქტიურდა დოკუმენტების სარესტავრაციო და პროფილაქტიკური დამუშავების სამუშაოები. სისტემატურად ხორციელდებოდა დოკუმენტების პუბლიკაციისა და მეგზურ-ცნობარის მომზადება, რაც ხელს უწყობდა არქივში დაცული დოკუმენტების სამეცნიერო ბრუნვაში მიმოქცევას. შესაბამისად, არქივის თანამშრომელთა შრომის ანაზღაურების მესამე ჯგუფიდან მეორე ჯგუფში გადაყვანისათვის არსებობდა ყველა წინაპირობა, რამაც უზრუნველყო საკითხის დადებითად გადაწყვეტა (ასსცსა, ფ. რ-89, ან. 1, საქმე 848, ფურც. 1,2,3,4).

საარქივო საქმიანობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენდა დოკუმენტების დაცვის უზრუნველყოფა. ეს საკითხები არქივის დაარსების დროიდან იყო არქივისტების ზრუნვის საგანი. შესაბამისად ყოველწლიურად ხდებოდა ამ საკითხების წინა პლანზე წამოწევა. მთავრობის 1998 წლის 27 მაისის N 100 დადგენილების საფუძველზე შეიქმნა „**ეროვნული საარქივო ფონდის დო-**

კუმენტების დაცვის უზრუნველყოფის, ინფორმაციისა და საერთაშორისო ურთიერთობის განყოფილება. 1999 წ. 15 იანვრის 3 ბრძანებით დამტკიცდა ამ განყოფილების დებულება (ასსცსა, ფ. 1041, ან.1, ს. 1871, ფურც. 82). ამავე დადგენილების საფუძველზე ჩამოყალიბდა აჭარის არ საარქივო დეპარტამენტის საქმის წარმოების, საუწყებო არქივებისა და ეროვნული საარქივო ფონდის დაკომპლექტების ორგანიზაციის განყოფილება (ასსცსა, ფ. 1041, ან.1, ს. 1871, ფურც. 89).

არქივის თანამშრომელთა თავდაუზოგავი შრომის შედეგად 2000 წლის ბოლოსათვის ერთ ცენტრალურ და 5 რაიონულ არქივში დოკუმენტების რაოდენობა გაიზარდა 554 069 შესანახ ერთეულამდე. სახელმწიფო შენახვაზე იყო 12588 ფოტოდოკუმენტი, 11444 კინოფირი და 7880 სამეცნიერო ხასიათის დოკუმენტი (ასსცსა, ფონდი 1041, საქმე 1976, ან. ფ. 44).

§3 აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება -საარქივო სამმართველო

XXI საუკუნის დასაწყისი აჭარის საარქივო დაწესებულებაში აღინიშნა მნიშვნელოვანი სტრუქტურული ცვლილებებით. აჭარის არ 2004 წ. 17 აგვისტოს N 18 დადგენილებით საარქივო დეპარტამენტს შეეცვალა სახელი და ეწოდა „აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველო“. საჯარო მოხელეთა რაოდენობა განისაზღვრა 102 საშტატო ერთეულით, მათ შორის ცენტრალური აპარატის საჯარო მოსამსახურეთა რაოდენობა 74 ს/ერთეულით (ასსცსა, ფონდი 1041, საქმე 10. ან 1, ფურც. 1). შესაბამისად, ძალადაკარგულად ჩაითვა 2004 წლის 16 ივნისის N 53 დადგენილება „აჭარის არ საარქივო სამმართველოს უფლებამოსილების განსაზ-

ღვრისა და სამმართველოს საქმიანობის დროებითი დებულების დამტკიცების შესახებ“ (ასსცსა, ფონდი 1041, საქმე 10. ან 1, ფურც. 1).

მოგვიანებით, ადგილობრივი მთავრობის 2005 წლის 29 ნოემბრის N 113 დადგენილებით საარქივო სამმართველოში კვლავ განხორციელდა რეორგანიზაცია და ჩამოყალიბდა შემდეგი სტრუქტურის სახით:

1. სამმართველოს უფროსი;
2. სამმართველოს სისტემა, რომელიც აერთიანებდა:
 - ა. სამმართველოს ცენტრალური აპარატს;
 - ბ. სამმართველოს ტერიტორიული ორგანოებს.

სამმართველოს ცენტრალური აპარატი წარმოდგენილი იყო შემდეგი სტრუქტურული ერთეულებით:

1. სამმართველოს აპარატის უფროსი;
2. აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი;
3. დოკუმენტების დამუშავებისა და საუწყებო არქივებთან ურთიერთობის სამსახური;
4. საბუღალტრო აღრიცხვისა და ანგარიშსწორების სამსახური;
5. მატერიალურ ტექნიკური უზრუნველყოფის სამსახური.

სამმართველოს ტერიტორიული ორგანოები აერთიანებდა: ქობულეთის, ქედის, ხელვაჩაურის, შუახევის და ხულოს რაიონულ სახელმწიფო არქივებს (ასსცსა, ფონდი 1041, საქმე 10. ან 1, ფურც. 4).

ადგილობრივი მთავრობის 2008 წლის 6 მარტის დადგენილებით სამმართველოს სტრუქტურაში შევიდა ცვლილებები, რომლის მიხედვით სამმართველოს სისტემამ თავის თავში გააერთიანა **სამმართველოს სტრუქტურული ერთეულები და სამმართველოს ტერიტორიული ორგანოები.**

სამმართველოს სტრუქტურული ერთეულები აერთიანებდა შემდეგ ქვედანაყოფებს:

1. სამმართველოს ადმინისტრაცია;

2. საქმისწარმოების სამსახური;
3. ცენტრალური სახელმწიფო არქივი (ასსცსა, ფონდი 1041, საქმე 46, ან 1, ფურც. 3).

ამავე გადაწყვეტილებით, სამმართველოს საშტატო განრიგს დაემატა ჯერ ორი, ცოტა მოგვიანებით კი 3 მოადგილის თანამდებობა.

სტრუქტურული ცვლილებები განხორციელდა 2010 წელსაც. აჭარის არ მთავრობის 2010 წლის 17 ივნისის N 22 დადგენილებით საარქივო სამმართველოს საჯარო მოსამსახურეთა რაოდენობა განისაზღვრა 75 საშტატო ერთეულით. აღნიშნული დადგენილების მიხედვით შეიქმნა ახალი სტრუქტურული ერთეულებიც. 2010 წლის რეორგანიზაციის შედეგად საარქივო სამმართველოს სტრუქტურა შემდეგნაირად წარმოგვიდგება:

- ა. სამმართველოს უფროსი;
- ბ. სამმართველოს უფროსის მოადგილეები (ორი, მოგვიანებით სამი მოადგილე);
- გ. სამმართველოს ცენტრალური აპარატი:
 1. კანცელარია;
 2. საფინანსო-ეკონომიკური და სამეურნეო განყოფილება;
 3. იურიდიული და საკადრო საქმეთა განყოფილება;
 4. ტერიტორიულ ორგანოებთან მუშაობის და დაკომპლექტება-დამუშავების განყოფილება;
 5. საზოგადოებასთან, საერთაშორისო ურთიერთობებისა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების განყოფილება;
 6. მიკროფილმირების და რესტავრაციის განყოფილება;
 7. ცენტრალური არქივის სამსახური;
 8. დაცვის, აღრიცხვისა და სამეცნიერო-საცნობარო განყოფილება;

9. პუბლიკაციისა და გამოყენების განყოფილება.

ადგილობრივი ხელისუფლების 2012 წ. 10 აპრილის გადაწყვეტილებით კვლავ შევიდა ცვლილებები ზემოთდასახელებულ დადგენილებაში, რომლის მიხედვით „საზოგადოებასთან, საერთაშორისო ურთიერთობებისა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების განყოფილებისა“ და „პუბლიკაციისა და გამოყენების განყოფილების გაერთიანების საფუძველზე ჩამოყალიბდა „საზღვარგარეთთან, საზოგადოებასთან, მასმედიასთან ურთიერთობის, დოკუმენტების გამოყენებისა და პუბლიკაციის განყოფილება“. საფინანსო-ეკონომიკური და სამეურნეო განყოფილების ბაზაზე ჩამოყალიბდა „საფინანსო-საბუღალტრო“ და „სამეურნეო და ურბანულ საკითხთა განყოფილებები“. ცალკე სტრუქტურული ერთეულების სახით წარმოდგა „ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების დაცვის, ინფორმაციისა და გამოყენების განყოფილება,, და „ეროვნული საარქივო ფონდის აღრიცხვისა და სამეცნიერო-საცნობარო განყოფილება“. აღნიშნული დადგენილების საფუძველზე ჩამოყალიბდა ახალი - „საინფორმაციო ტექნოლოგიებისა და დიგიტალიზაციის განყოფილება“.

დაუსრულებელი სტრუქტურული ცვლილებები და რეორგანიზაციები ქმნიდა ფსიქოლოგიურ დაძაბულობას, ამკვიდრებდა არასტაბილურობის განცდას, რაც უარყოფითად მოქმედებდა საარქივო დარგის განვითარებაზე. მიუხედავად ამისა, სამმართველოს არ შეუჩერებია მუშაობა საარქივო საქმის მართვის, საქმისწარმოების სრულყოფის და საარქივო დარგის განვითარებისათვის. ყოველწლიურად იზრდება საქმეთა ყდაში ჩასმა-ჩაკერების, მარტივი რესტავრაციის, განსაკუთრებული ღირებულების მქონე დოკუმენტის გამოვლენის, დოკუმენტების არსებობისა და მდგომარეობის შემოწმების, დოკუმენტების საინფორმაციო საძიებო სისტემის შექმნის, დოკუმენტების ანაწერების გადამუშავების, მიზნობრივი ექსპერტიზის, მეცნიერულ-ტექნიკური დამუშავების, დოკუმენტების გამოყენების, დიგიტა-

ლიზაციისა და სხვა სამუშაოების რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩვენებლები. 2015 წლის პირველი ნახევრის მონაცემებით, ფონდების საქმეთა დიგიტალიზაციისათვის მომზადების აუცილებლობიდან გამომდინარე, მარტივი რესტავრაცია ჩაუტარდა 11921 ფურცელს (ნაცვლად გეგმით გათვალისწინებული 7494 ფურცლისა, აიკინდა და ყდაში ჩაისვა 4672 ს/ე.

საარქივო სამმართველოში შემოვიდა ახალი ფონდებიც. 2011 წლის 6 იანვარს ფონდსაცავებს შეემატა ცნობილი ფოლკლორისტის **ჯემალ ნოღაიდელის პირადი ფონდი**. აღნიშნულთან დაკავშირებით გამართულ ღონისძიებას ესწრებოდნენ მეცნიერის შთამომავლები: პროფ. ნანული ნოღაიდელი და პროფ. თამილა ლომთათიძე.

საარქივო ფონდების გამრავალფეროვნებისა და გამდიდრების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი იყო 2010 წლის პირველი ნახევარი, როცა საარქივო სამმართველოს XVIII ს. მეორე ნახევრის უმნიშვნელოვანესი ხელნაწერი შეემატა. პროფ. რამაზ სურმანიძემ მის მიერ მიერ შუახევის რაიონის სოფელ ჭალაში, გულაფერ ჭაღალიძის ოჯახში **1987 წელს აღმოჩენილი ქართული კარაბადინის აჭარული ვარიანტის „ფემბასეული ნუსხა“** უსასყიდლოდ გადასცა ცენტრალურ სახელმწიფო არქივს. აღნიშნული ხელნაწერი ყველაზე ძველია აჭარის საარქივო სამმართველოში დაცული წერილობით დოკუმენტებს (ორიგინალებს) შორის.

საარქივო სამმართველოს პრიორიტეტულ მიმართულებად კვლავაც რჩებოდა არქივისტების პროფესიული კვალიფიკაციის ასამაღლებელი ღონისძიებები. ამ მიზნით, 2013 წ. ზაფხულში სოფიის (ბუღბარეთი) არქივში სტაჟირებაზე გაიგზავნა არქივისტი თამაზ ფუტკარაძე.

**თამაზ ფუტყარაძე სტაჟირებისას სოფიის არქივის
ლაბორატორიის თანამშრომლებთან ერთად**

ამავე მიზანს ემსახურება არქივისტების რამდენიმე დღიანი მივლინებები საქართველოს ეროვნულ არქივში, ასევე ეროვნული არქივის თანამშრომლების მიერ აჭარის საარქივო სამმართველოში ჩატარებული საარქივო კურსები. 2014 წლის 7-11 ივლისს საქართველოს ეროვნული არქივის თანამშრომლებმა: ეროვნული საარქივო ფონდის ფორმირებისა და საქმისწარმოების განყოფილების უფროსმა დალი ეჯიბიამ და ამავე განყოფილების მთავარმა სპეციალისტმა თინათინ ნერგაძემ აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება-საარქივო სამმართველოს თანამშრომლებისათვის გეგმა-გრაფიკის შესაბამისად ჩატარეს საარქივო საქმის საღებწიო კურსი (ტრენინგი), რომლის დასრულების შემდეგ მონაწილეებს გადაეცათ შესაბამისი სერთიფიკატები.

სამწუხაროდ, 21-ე საუკუნის დასაწყისში არამდგრადი სოციალურ-პოლიტიკური სიტუაციის პირობებში გასაქანი მიეცა სუბიექტური ვნებების აღორძინებას, რასაც არაერთი პროფესიონალი არქივისტის გათავისუფლება მოყვა შედეგად.

საარქივო სამმართველოს ისტორიისათვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ღონისძიება იყო **ლოგოს შემუშავება და დამტკიცება**. საარქივო სამმართველოს უფროსის 2014 წლის 31 იანვრის №10 ბრძანებით დამტკიცდა **გიორგი გოგიბერიძის** მიერ შესრულებული ლოგო - ვერძისგამოსახულებიანი გეომეტრიული ფიგურა - ოქროს საწმისისა და ოქროს მოპოვების წესის სიმბოლო.

მთლიანობაში ლოგო აღიქმება, როგორც მზე და ზღვის ტალღები - (აჭარის და ზოგადად დასავლეთ საქართველოს სიმბოლო) და წარმოადგენს ძველისა და ახლის, აბსტრაქტულისა და რეალურის, მითოსისა და სიმანდილის სინთეზს. გეომეტრიული ფიგურის ქვემოთ ამოტვიფრულია წარწერა „აჭარის საარქივო სამმართველო“. ლოგო გადაწყვეტილია მუქ, ოქროსფერ და ლურჯ ფერებში.

ქვეყანაში მიმდინარე არასტაბილურმა პოლიტიკურმა სიტუაციამ ასახვა ჰპოვა საარქივო სამმართველოს საქმიანობაშიც. 2002 - 2014 წლებში 10-ჯერ შეიცვალა სამმართველოს უფროსი. ასეთ ცვლილებებს თითქმის ყოველწლიურად ჰქონდა ადგილი ბოლო 6 წლის განმავლობაში (2008 წლიდან დღემდე), რაც უარყოფით გავლენას ახდენდა დარგის შემდგომ განვითარებაზე. აღ-

ნიშნულ პერიოდში საარქივო დაწესებულებას სათავეში ედგნენ: შალვა აბაშიძე (1989-2002 წწ.), ნუგზარ ზოსიძე (2002-2003 წწ.), მარიკა ჭელიძე (2003-2004 წწ.), იმედა ხაჯიშვილი (2004-2008 წწ.), ტარიელ აბულაძე (2008-2010 წწ.), კახაბერ სურგულაძე (2010-2011 წწ.), თენგიზ ცინცკილაძე (2011-2012 წწ.), გურამ სალაძე (2012-2014 წწ.), თენგიზ ცინცკილაძე (2014). ამჟამად, საარქივო სამმართველოს ხელმძღვანელობს მაია ივანიშვილი (მოადგილეები: თენგიზ ცინცკილაძე, თენგიზ სალუქვაძე, ჯაბა ბერიძე; აპარატის უფროსი ელგუჯა ჩაგანავა; თანაშემწე (აუდიტი)- ზურაბ დარჩიძე).

ცენტრში: მაია ივანიშვილი (საარქივო სამმართველოს უფროსი); თენგიზ სალუქვაძე, ელგუჯა ჩაგანავა, ელგუჯა გოგიბერიძე, თამაზ ფუტკარაძე, ზურაბ დარჩიძე, ჯაბა ბერიძე, თენგიზ ცინცკილაძე.

ამავე პერიოდში ცენტრალურ სახელმწიფო არქივს ხელმძღვანელობდნენ: სერგო ტაბაღუა (1985-1997), მარიკა ჭელიძე (1997-2004), ხათუნა შერვაშიძე (2004-2013). ამჟამად ცენტრალური არქივის სამსახურს სათავეში უდგას ელგუჯა გოგიბერიძე.

დღეისათვის, აჭარის საარქივო სამმართველო უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტაცია და სამეცნიერო დაწესებულებაა საქართველოში, სადაც დაცულია დაცულია ნახევარ მილიონზე მეტი დოკუმენტი. 2015 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით საარქივო სამმართველოს, ცენტრალურ და ტერიტორიულ არქივებში დაცულია შემდეგი რაოდენობის ფონდები და საქმეთა ერთეულები:

ფონდებისა და საქმეთა ერთეულების რაოდენობა აჭარის არ საარქივო სამმართველოში (რაიონული არქივების ჩათვლით) 2015 წ. 1 იანვრის მდგომარეობით: (ნაერთი)

მანქანაპოლი	საულ წმს. პროც.	მანქანაპოლი								პირადი შემაჯავრება
		მხარეთა ფონდები წმს. პროც.	პირადი წარმოშობა წმს. პროც.	სამხრეთი რეპ. ტაქსიკაპო წმს. პროც.	პროც.		ფონდ წმს. პროც.	ფონდ		
					წმს. პროც.	საარქივო წმს. პროც.		წმს. პროც.	საარქივო წმს. პროც.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
დოკუმენტების რაოდენობა	670 222	626 668	2 826	18 279	9 171	2 075	6589	6689	5 707	237 509
ფონდების რაოდენობა	2 356	2 300	53	3	—	—	—	—		1 327

საკუთრივ, ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში აღნიშნული მონაცემები ცხრილის სახით შემდეგნაირად წარმოგვიდგება:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
დოკუმენტების რაოდენობა	566 529	528 699	2 576	14 616	9 171	2 075	4 778	6 689	5 707	81 884
ფონდების რაოდენობა	1 675	1 634	38	3	---	---	---	---	---	475
გ/ღირებულება	19 536	18 649	278	---	12	---	597	---	---	---

საარქივო საქმის შემდგომი განვითარებისა და სრულყოფის საქმეს ემსახურება სამმართველოს აპარატის შემდეგი სტრუქტურული ერთეულები:

1. ცენტრალური აპარატი (უფროსი - ელგუჯა ჩაგანავა,

თანამშრომლები - ეთერი მიქელაძე, მარინა კუცია, თენგიზ ირემაძე);

*ცენტრში: ელგუჯა ჩაგანავა, თენგიზ ირემაძე,
ეთერი მიქელაძე, მარინა კუცია.*

2. საზღვარგარეთთან, საზოგადოებასთან, მასმედიასთან ურთიერთობის, დოკუმენტების პუბლიკაციის და გამოყენების განყოფილება (განყოფილების უფროსი - თამაზ ფუტყარაძე; თანამშრომლები - ფრიდონ ქარდავა, ნინო გოგიტიძე, მზია სურმანიძე, ციცი ცინცაძე, ნატო ქიქავა);

ეს განყოფილება ერთ-ერთი ყველაზე ახალგაზრდა სტრუქტურული ერთეულია საარქივო სამმართველოში. იგი ჩამოყალიბდა მთავრობის 2010 წელს 17 ივნისის დადგენილების საფუძველზე და ეწოდა „საზღვარგარეთთან, საზოგადოებასთან ურთიერთობისა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების განყოფილება“, ხოლო მთავრობის 2012 წ. 10 აპრილის დადგენილებით „პუბლიკაციისა და დოკუმენტების გამოყენების განყოფილებასთან“ (რომელიც დამოუკიდებელი სტრუქტურული ერთეულის სახით არსებობდა 1990-იანი წლებიდან) გაერთიანების ბაზაზე ჩამოყალიბდა „საზღვარგარეთთან, საზოგადოებასთან, მასმედიასთან ურთიერთობის, დოკუმენტების პუბლიკაციის და გამოყენების

განყოფილება“. უნდა ითქვას, რომ საერთაშორისო ურთიერთობების დამყარებას ადრეც ექცეოდა გარკვეული მნიშვნელობა, რაც დასტურდება საისტორიო საბუთებით. ერთ-ერთი დოკუმენტის მიხედვით 1998 წლისათვის არქივის ერთ-ერთ სტრუქტურულ ერთეულს წარმოადგენდა „ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების დაცვის უზრუნველყოფის, ინფორმაციის და საერთაშორისო ურთიერთობების განყოფილება“, თუმცა მალე აღნიშნულ განყოფილებას ჩამოშორდა საერთაშორისო ურთიერთობების ფუნქცია და ეწოდა „ეროვნული საარქივო ფონდის დაცვის უზრუნველყოფის, ინფორმაციის განყოფილება“ (ასეცა, ფონდი 1041, ან. 1. საქმე 1826. ფურც. 45).

თამაზ ფუტყარაძე (განყოფილების უფროსი), ნატო ქიქავა, ფრიდონ ქარდავა, ციცი ცინცაძე, ნინო გოგიტიძე, მზია სურმანიძე

3. დოკუმენტების რესტავრაციის და მიკროფილმირების განყოფილება (განყოფილების უფროსი - მზექალა გირიხიდი; თანამშრომლები - ეკა კაკაბაძე, ზაურ ქარცივაძე, ნარგიზ გვარიშვილი, ინგა ფაცურეიშვილი, ნათია ვერძაძე);

*მზექალა გირიხიდი (განყოფილების უფროსი), ნარგიზ გვარიშვილი,
ეკა კაკაბაძე, ნათია ვერძაძე*

4. ტერიტორიულ ორგანოებთან მუშაობის და დაკომ
პლექტება-დამუშავების განყოფილება (განყოფილების
უფროსი - ნაზი შარაშიძე; თანამშრომლები - ნატო
ჟვანია, ნინო მარდალუიშვილი, ნონა გოგრაჭაძე, გულ
ნარა ქათამაძე, ასლან აბაშიძე, ჯულიეტა პატარიძე).

*ნაზი შარაშიძე (განყოფილების უფროსი), ნინო მარდალავიშვილი,
გულნარა ქათამაძე, ჯუღლიეტა პატარიძე,
ნონა გოგრაჭაძე, ასლან აბაშიძე*

5.. ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების დაცვის, ინფორმაციისა და გამოყენების განყოფილება (განყოფილების უფროსი - ქეთევან მიქელაძე, თანამშრომლები: ნათია ბერიძე, ეთერ ნათელაძე, იამზე ზოიძე, ცირა თავართქილაძე, ნინო ჯაბნიძე, ზეინაბ ასანიძე, სვეტილი კაკაბაძე, გუგული პატარიძე, ჟუჟუნა დუმბაძე, ნინო მიქელაძე, თამარ ნამგალაძე-ჯორბენაძე, მაია მელაძე, დოდო შუშანიძე, ნაზი ნაგერვაძე, მედეა გორგილაძე, ქეთევან იაკობაძე, ნინო შავაძე, ინგა პატარიძე)

*ქეთევან მიქელაძე (განყოფილების უფროსი), დოდო შუშანიძე, მადეა
გორგილაძე, ნინო ჯაბნიძე, ნათია ბერიძე, ჟუჟუნა ღუმბაძე, ინგა პატა-
რიძე, იამზე ზოიძე, გუგული პატარიძე, სვეილი კაკაბაძე, მაია მელაძე,
ნაზი ნაგერვაძე, ეთერ ნათელაძე, ნინო მიქელაძე, ნინო შაგაძე,
ცირა თავართქილაძე*

**ნ.ეროვნული საარქივო ფონდის აღრიცხვის და სამეცნიე
რო-საცნობარო განყოფილება (განყოფილების უფროსი
- მაია რურუა; თანამშრომლები - ნათია კუტაღაძე, ჯილ
და ვერულიძე);**

*ნათია კუტალაძე, მათა რურუა (განყოფილების უფროსი),
ჯილდა გერუღიძე*

6. იურიდიული და საკადრო საქმეთა განყოფილება (განყოფილების უფროსი - ინგა ხალვაში, თანამშრომლები - ლუიზა კონცელიძე, მერი ცენტერაძე)

*ინგა ხალვაში (განყოფილების უფროსი), ლუიზა კონცელიძე,
მერი ცენტერაძე*

7. სამეურნეო და ურბანულ საკითხთა განყოფილება
(განყოფილების უფროსი - ავთანდილ ჩახვაძე, თანამ
შრომლები – ამირან გაგუა, გელა გუგუშვილი, გენადი
კახაილიშვი, მურმან ბერიძე, ნათელა კირკიტაძე, სულ-
ხან კიკნაძე, ირინა კახაილიშვი);

*ამირან გაგუა, გენადი კახაილიშვი, სულხან კიკნაძე,
გელა გუგუშვილი, ავთანდილ ჩახვაძე (განყოფილების
უფროსი), ნათელა კირკიტაძე, მურმან ბერიძე*

8. საფინანსო-საბუღალტრო განყოფილება (განყოფილე-
ბის უფროსი – ირმა ჯორბენაძე, თანამშრომელი - იზა
ბაუჭაძე)

იზა ბაუჭაძე, ირმა ჯორბენაძე (განყოფილების უფროსი)

9. **კანცელარია** (განყოფილების უფროსი - **ლელა ხიტური**, თანამშრომლები - **მარინა ბოლქვაძე**, **ეკა ლომთათიძე**)

ეკა ლომთათიძე, მარინა ბოლქვაძე

საქართველოს ეროვნულმა არქივმა შეიმუშავა პროექტი, რომელიც ითვალისწინებს საცავებში დაცული დოკუმენტების, კინო, ფონო, ფოტო, ვიდეო მასალების, რუკების, სამშენებლო პროექტების, ისტორიული მნიშვნელობის ძეგლების დიგიტალიზაციას. ამ მოთხოვნებიდან გამომდინარე, მთავრობის 2010 წლის 17 ივნისის 22-ე დადგენილებაში 2012 წლის 10 აპრილს შევიდა ცვლილება (მე-17 დადგენილება) და საარქივო სამმართველოში ჩამოყალიბდა „საინფორმაციო ტექნოლოგიებისა და დიგიტალიზაციის განყოფილება“, რომლის ხელმძღვანელად დაინიშნა მადონა ცხადაძე. დღეისათვის განყოფილებაში დასაქმებულია 14 თანამშრომელი (დავით ხალვაში, ქეთევან ხალვაში, მზია ჯღარკავა, ირმა ჭყოიძე, დიანა ღღონტი, ნათია ბერიძე, ინგა ხუჭუა, ნაირა ქიქავა, მაია ბლადაძე, ხათუნა დიასამიძე, ნათელა ჯაფარიძე, თამილა ხალვაში, ანაიდა კარაპეტიანი, ნათია კახიძე).

ინგა ხუჭუა, ხათუნა დიასამიძე, ნათია ბერიძე, მაია ბლადაძე, ნათია კახიძე, ნათელა ჯაფარიძე, მადონა ცხადაძე (განყოფილების უფროსი), ირმა ჭყოიძე, მზია ჯღარკაია, დავით ხალვაში, ქეთევან ხალვაში, თამილა ხალვაში, დიანა ღლონტი

ეს განყოფილება ყველაზე ახალგაზრდა სტრუქტურული ერთეულია საარქივო სამმართველოში. ამიტომ მის შესახებ შედარებით ვრცლად ვისაუბრებთ.

განყოფილება მასზე დაკისრებულ საქმიანობას ახორციელებს USAID-ის მიერ დაფინანსებული პროექტის ფარგლებში. ამერიკის შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს მიერ დაფინანსებული დემოკრატიული ჩართულობის ცენტრი საქართველოში ახორციელებს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის პროგრამული ბიუჯეტირების პროექტს. ამ მიზნით 2013 წლის 3 სექტემბერს აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება – საარქივო სამმართველოში შედგა შეხვედრა არქივის თანამშრობლებსა და საკონსულტაციო კომპანიის ექსპერტებს შორის. შეხვედრაზე განხილული იქნა 2014 წლის არქივის პროგრამული ბიუჯეტის პროექტი, რომლის განხორციელების შემთხვევაში უზრუნველყოფილი იქნებოდა საარქივო

დოკუმენტების ელექტრონულ ფორმატში გადაყვანა დაჩქარებულ ვადებში.

აღნიშნული მოთხოვნების შესაბამისად, განყოფილებამ მიზნად დაისახა ხშირი გამოყენებისაგან გაცრეცილი და დაზიანებული დოკუმენტების დაცვა, სარეზერვო ფონდის შექმნა და სწრაფი ინტერნეტმომსახურება. მცირე დროის მიუხედავად განყოფილებამ უკვე შეძლო მუდმივ შენახვას დაქვემდებარებული (გარდა პირადი ინფორმაციის შემცველი საიდუმლო დოკუმენტებისა) დოკუმენტების (რელიგიური, მმართველობითი და ა. შ.) დიგიტალიზაცია. 2015 წლის იანვრიდან 4 ივნისის ჩათვლით დასკანერებულია: 512 441 ფაილი, დარედაქტირებულია: 508734 ფაილი, პროგრამაში ატვირთულია 4 ფონდის 7 აღწერა და 5635 საქმეთა ერთეული. ელექტრონული ფაილები თავს იყრის და ინახება არქივების საერთაშორისო საბჭოს (ICA) მიერ შემუშავებულ სპეციალურ პროგრამაში (ATOM) და სრულიად შეესაბამება აღწერის საერთაშორისო სტანდარტებს. თითოეულ დოკუმენტს თან ერთვის აღწერილობა, ტექნიკური მახასიათებლები (შექმნის თარიღი, ქალაქის სახეობა და სხვ.) და მოკლე შინაარსი.

პროგრამა უზრუნველყოფს აღნიშნული მახასიათებლების მიხედვით დოკუმენტის მოძიებას უმოკლეს დროში. პერსპექტივაში, ნებისმიერ მოქალაქეს მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად შესაძლებლობა ექნება სპეციალური საძიებო კატალოგის გამოყენებით სახლიდან გაუსვლელად მოიძიოს მისთვის საინტერესო დოკუმენტი, გაეცნოს მის აღწერილობას, სწრაფად და ხარისხიანად მიიღოს დოკუმენტების ციფრული ასლები როგორც საქართველოში, ისე მის ფარგლებს გარეთ.

არქივის თანამშრომლები (2015 წელი)

ტერიტორიული არქივები

აჭარის საარქივო სისტემა წარმოადგენს ცენტრალური და ტერიტორიული არქივების ერთობლიობას, რომელთა მუშაობასაც ხელმძღვანელობს აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველო. საარქივო სამმართველოს შემადგენლობაში შედის ხუთი მუნიციპალური არქივი: ქობულეთის, ხელვაჩაურის, ქედის, შუახევისა და ხულოს ტერიტორიული არქივები.

ტერიტორიული//რაიონული (ქობულეთის, ბათუმის (ახლანდელი ხელვაჩაური), ქედისა და ხულოს რაიონები) არქივები შეიქმნა 1936 წელს, აჭარის ასსრ ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის დადგენილებით. ხოლო 1955 წლიდან ჩამოყალიბდა შუახევის რაიონული სახელმწიფო არქივიც. ჩამოყალიბების დღიდან, ტერიტორიულ არქივებში მიმდინარეობს ნაყოფიერი, შრომატევადი და საპასუხისმგებლო საარქივო საქმიანობა.

ქობულეთის ტერიტორიული არქივი. ქობულეთის მშრომელთა დეპუტატების რაიონული საბჭოს აღმასკომის პრეზიდიუმმა 1936 წლის 25 იანვარს განიხილა საკითხი ქობულეთში რაიონული არქივის მოწყობის შესახებ (ასსცსა, რ-4; აღწ.1; საქ.952; ფურც.40). ახალშექმნილ

რაიონულ არქივს სათავეში ჩაუდგა **შუქრი გუგუნავა**. სხვადასხვა წლებში ქობულეთის რაიონულ არქივს ხელმძღვანელობდნენ: **სერგო შანიძე** (1937-1938წწ), **ელისო მექვაბიშვილი** (1938-1940წწ), **თინა შურღაია** (1940-1941წწ), **ნინა ტულუში** (1941-1942წწ), **ჰენრი გეგელია** (1942-1957წწ), **ჰენრი გოგავა** (1957-1968 წწ), **ჟუჟუნა რომანაძე**. ამჟამად ქობულეთის ტერიტორიულ არქივს სათავეში უდგას **ნოდარ ზაქარიაძე** (თანამშრომლები - **მზია კეკელიშვილი**, **ლია მჭავანაძე**).

*ნოდარ ზაქარიაძე (უფროსი), ლია მჭავანაძე,
მზია კეკელიშვილი*

ხელვაჩაურის ტერიტორიული არქივი. ხელვაჩაურის რაიონული არქივი დაარსდა 1936 წელს. მისი პირველი ხელმძღვანელი **ალექსანდრე ჩხაიძე** (1936) იყო. 1936-1937 წწ. არქივს **შაღვა ხომერიკი** ედგა სათავეში, 1937- 1940 წწ. **ნიკოლოზ გურჩუმელიძე**, 1941-1945 წლებში - **ლუბა ჩხიკიშვილი**, 1945 წ. **გუგული ანანიძე**, 1946-1965 წწ. - **ელენე ქორიძე**, 1965-1979 წწ. **ელენე ზაქარაიშვილი**, 1979-1993 წწ. **ვლადიმერ მკერვალიშვილი**. ამჟამად არქივს სა-

თავეში უდგას ავთანდილ ლეონიძე (თანამშრომლები - შორენა ფარტენაძე, თენგიზ პარმაქსიზიშვილი);

*შორენა ფარტენაძე, თენგიზ პარმაქსიზიშვილი,
ავთანდილ ლეონიძე (უფროსი)*

ქედის ტერიტორიული არქივი. 1937 წლის აპრილში ჩამოყალიბდა ქედის რაიონული საარქივო განყოფილება, რომელიც 5 ორგანიზაციის 222 შერთეულით დაკომპლექტდა. რაიონების წარმოება-დაწესებულებების საქმიანობის პროცესში წარმოქმნილი საარქივო დოკუმენტების ერთ ადგილზე თავმოყრის და მათი შემდგომი გამოყენების აუცილებლობა გახდა ერთ-ერთი წინაპირობა აჭარის რაიონებში საარქივო განყოფილებების შექმნისა. არქივის პირველი ხელმძღვანელი **პლატონ ანთაძე** იყო (1936-1938). მომდევნო წლებში არქივს ხელმძღვანელობდნენ: **შუქრი ბერიძე** (1939), **ლია დიასამიძე** (1949-1972), **გურამ გორგილაძე** (1973-1975. 1980), **დავით დავითაძე** (1980-1995), **უშანგი დუმბაძე** (1995-1996), **გურამ ბარამიძე**, **ალექსანდრე ბეჟანი-**

ბე. ამჟამად არქივს ხელმძღვანელობს ბადრი შერვაშიძე (თანამშრომლები - ირა ცინცაძე, შორენა ბაჯელიძე)

*ბადრი შერვაშიძე (უფროსი), ირა ცინცაძე,
შორენა ბაჯელიძე*

ხულოს ტერიტორიული არქივი. 1936 წელს აჭარის ასსრ ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის დადგენილებით შეიქმნა ხულოს რაიონული არქივი. არქივის პირველი გამგე იყო ისმაილ ცივაძე (1936), რომელმაც ბევრი გააკეთა საარქივო დოკუმენტების თავმოყრისა და შენახვისათვის, მაგრამ მას ამ თანამდებობაზე დიდხანს არ მოუწია მუშაობა. 1937 წელს იგი შეცვალა ა. ჯიქიძემ. მან ამ თანამდებობაზე იმუშავა 1938 წლამდე. 1938-1939 წლებში არქივის გამგედ მუშაობდა კოსტა სამსონია, შემდეგ კი რეჯებ მახარაძე (1940-1941 წწ.). 1941 წლიდან 1989 წლამდე - სხვადასხვა დროს ხულოს რაიონულ არქივს ხელმძღვანელობდნენ: აბდულ რიევაძე (1941-1950), ოსმან აბულაძე (1951-1956), მერი მეგრელიძე (1956-1961) და

დიმიტრი ბოლქვაძე (1961-1989). 1986 წელს არქივს სათავეში ჩაუდგა **თემურ ჯორბენაძე**.

საბჭოთა იმპერია სულს დაფავდა. პოლიტიკური ცვლილებები შეეხო საარქივო დაწესებულებებსაც. **თემურ ჯორბენაძეს** ჩაენაცვლა **ჯამბულ თავართქილაძე** (1991-1993), მოგვიანებით კი **სელმან აბულაძე** (1993-2010). ამჟამად ხულოს ტერიტორიულ არქივს ხელმძღვანელობს **თემურ ბერიძე** (თანამშრომლები - თინათინ ქონიაძე, ლევან ბოლქვაძე)

**თემურ ბერიძე (უფროსი), ლევან ბოლქვაძე,
თინათინ ქონიაძე**

შუახევის ტერიტორიული არქივი. აჭარის ასსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1952 წლის 17 დეკემბრის ბრძანებულებით ხულოს რაიონს გამოეყო **შუახევის, სხალთის, შუბნის, უჩამბის, დღვანის, ოლადაურის, ჭვანის, წყლისაყრისა და ბარათაულის სასოფლო საბჭოები** და შეიქმნა **შუახევის რაიონი**, ცენტრით სოფ. **შუახევი** (ასსცსა, ფ. რ-332; აღწ.1; საქ.226).

ახალშექმნილ რაიონში დაიწყო სახელმწიფო დაწესებულებების ჩამოყალიბება და ორგანიზება. დღის წესრიგში დადგა შუახევის რაიონული არქივის დაარსებაც. აჭარის ასსრ შინაგან საქმეთა სამინისტროს საარქივო განყოფილების 1955 წლის 22 სექტემბრის ბრძანებით შუახევის ახლადშექმნილი რაიონული არქივის გამგედ დაინიშნა **ქაზიმ დუმბაძე** (1956-1979) (ასსცსა, ფ. რ-1041; აღწ.1; საქ.161; ფურც.3).

1962 წელს შუახევის რაიონი ისევ შეუერთეს ხულოს რაიონს. გაერთიანდა ხულოსა და შუახევის რაიონული არქივებიც. საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს 1964 წლის 4 ნოემბრის ბრძანებულებით, შუახევის რაიონი კვლავ გამოეყო ხულოს რაიონს. შესაბამისად, 1966 წლის 1 იანვრისათვის არქივი ისევ შუახევში გადაიტანეს და განათავსეს რაიონის ცენტრში არსებულ ერთ-ერთ შენობაში. რაიარქივს სათავეში კვლავ ქაზიმ დუმბაძე ჩაუდგა. 1980-1994 წლებში არქივს ხელმძღვანელობდა **მაყვალა წულუკიძე**, 1995-2010 წწ. **ნაზი ხიმშიაშვილი**, 2010-2012 წწ. **თემურ დავითაძე**, 2012-2013 წწ. **მარინა გოგიტიძე**. ამჟამად არქივს განაგებს **კახა დავითაძე** (თანამშრომლები - **მარინა გოგიტიძე**, **ირაკლი დიასამიძე**)

ირაკლი დიასამიძე, კახა დავითაძე (უფროსი),
მარინა გოგიტიძე

როგორც აღინიშნა, ამჟამად საარქივო სამმართველოში დაცულიაა ნახევარ მილიონზე მეტი დოკუმენტი, მათ შორის: ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორის კანცელარიის, ბათუმის საქალაქო სათათბიროსა და საქალაქო მმართველობის, წოდებრივ დაწესებულებათა ორგანოების, პოლიციის, ჟანდარმერიისა და ოხრანკის, სამეურნეო-ეკონომიკური, სასწავლო და კულტურულ-საგანმანათლებლო ორგანოების, საქველმოქმედო, რელიგიური, სამართალდამცავი, კომუნალური, ჯანმრთელობის დაცვის და სხვა დაწესებულებათა ფონდები. არქივში წარმოდგენილია აგრეთვე პირადი ფონდები, დოკუმენტების კოლექციები, კინო-ფოტო დოკუმენტები.

თაზი III

საარქივო დოკუმენტების ბანთაშესების პრობლემა

აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი (ცსა) ჩამოყალიბდა ქალაქის მმართველობის არქივის ბაზაზე. იმ დროიდან მოყოლებული სისტემატურად იკრიბებოდა სახელმწიფო მმართველობითი ორგანოების, წარმოება-დაწესებულებების, უწყებების დოკუმენტური მასალები. „საარქივო აპარატის შექმნის გეგმა“ ითვალისწინებდა საარქივო დოკუმენტების თავმოყრას ერთ დაწესებულებაში (აღსა, ფ. რ-2, ს. 23, ფურც. 163). გააქტიურდა მანამდე არსებული დოკუმენტების მოძიების პროცესი. გადაწყდა „სხვადასხვა ადგილებში მყოფი არქივების ერთ არქივში მოგროვება“. დადგინდა გაფანტული დოკუმენტების ადგილმდებარეობა და წონა: „დაახლოებით ყველა ბათომის დაწესებულებაში მყოფი არქივები იქნება წონით: ა) კომუნალურ მეურნეობაში - არანაკლებ 600 ფუთი; ბ) ცენტროსოიუზის სარდაფში - 500 ფუთი; გ) სახალხო ბანკის სარდაფში - 400 ფუთი; დ) მე-2 ქალ. საავადმყოფოში - 15 ფუთი; ე) ბათომის საბაჟოში - 400 ფუთი; ე) მუშათა და გლეხთა ინსპექციაში - 50 ფუთი; ჟ) ბურუნტაბიის საწყობში - 100 ფუთი; სულ 2200 ფუთამდე. ამის გადატანას მოუწდება 40-45 - მდე ერთი ცხენი დროგი და ოთხი მუშა (7-8 დღე მუშაობა. დღეში 1 ლირა თითო მუშას), სულ არქივის გადატანას დაჭირდება 100 ლირამდე (ასსცსა, ფ. რ-2, ს. 23, ფურც. 163). გეგმა ითვალისწინებდა არქივისათვის „ერთ დიდ ოთახს საწყობისათვის არანაკლებ 15X15 არშ., ერთ პატარა ოთახს 5X5 არშ. კანცელარიისა და სამუშაოებისათვის“, ასევე 4-იარუსიან თაროებს, რომელთა საერთო სიგრძე უნდა ყოფილიყო არანაკლებ 100 მეტრი (ასსცსა, ფ. რ-2, ს. 23, ფურც. 163). 1921 წ. ქალაქის საბჭოს სარდაფში აღმოაჩინეს დოკუმენტების გროვა. ასეთივე გროვა აღმოჩნდა მომდევნო წლებ-

შიც (ასსცსა, ფ. 89, ან. (7)1, ს. (72 Б) 253. მ. თავადის სა-
დიპლომო ნაშრომი)

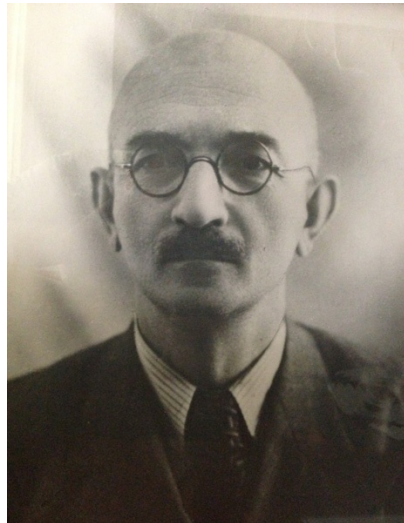
*ქალაქის საბჭოს სარდაფში აღმოჩენილი
დოკუმენტების გროვა 1923 წ.*

აუცილებელი გახდა საარქივო დოკუმენტების გან-
თავსება არქივსაცავში. ქალაქის სამმართველოს საარ-
ქივო მასალა პირველად განთავსდა **კომუნალური მეურ-
ნეობის შენობის** (ყოფილი გამგეობის შენობა) ერთ ოთახ-
ში. ამავე შენობაში იყო **საბუნებისმეტყველო მუზეუმი**,
რომელიც მამაშვილი **გომენების** თაოსნობით შექმნილა
(სუიცა ფ.335, ან.1, საქ.7, ფურც.129).

თითქოს ყველაფერი კარგად მიდიოდა, მაგრამ მალე
ბათუმის არქივში გარკვეული სირთულეები შეიქმნა, რაც
კარგად ჩანს საარქივო სამმართველოს გამგისადმი გ.
ფურცელაძის მიერ მიწერილ მოხსენებით ბარათში (სუიცა,
ფ.335, ან.1, საქ.11, ფურც. 23). 1921 წელს ბათუმში საცხოვ-
რებლად ჩამოვიდა რუსი სკულპტორი სტეფან ერზია (ნე-
ფიოდოვი). აჭარის ადგილობრივი ხელისუფლების გადაწ-
ყვეტილებით **არქივისთვის განკუთვნილი შენობა 1921**

წლის სექტემბრისათვის უნდა გადაეცათ ერზიასთვის, ხოლო საარქივო დოკუმენტაცია უნდა განეთავსებინათ იმავე შენობის სხვენში, რასაც გიორგი ფურცელაძის პროტესტი მოჰყა. ბათუმის კომუნალური მეურნეობის გამგის პეცოვის ბრძანებით არქივი ჩაიტანეს ქვედა ნესტიან სარდაფში, რომელიც საარქივო დოკუმენტების შესანახად არ გამოდგებოდა. „ასე რომ მთელი საარქივო საქმეები უწესრიგოდ აწყვია ნესტიან სარდაფში, სადაც მუშაობა ყოველად შეუძლებელია. ამრიგად, ჩვენი წელიწადნახევრის მუშაობა ერთბაშად დაიდუბა შეუფერებელი ბრძანებით“, - წერდა გ. ფურცელაძე (სუიცა, ფ.335, ან.1, საქ.11, ფურც. 23).

რწმუნებულ გიორგი ფურცელაძის უანგარო, უხელფასო მუშაობის მიუხედავად აჭარაში კვლავ მოუგვარებელი რჩებოდა საარქივო დოკუმენტების განთავსების საკითხი, რაზეც თავისი პროტესტი გამოთქვა საარქივო მმართველობის მთავარმა გამგემ ს. კაკაბაძემ.

სარგის კაკაბაძე

მისი წერილიდან ჩანს, რომ კომუნალური მეურნეობის გამგეს „დოკუმენტებისათვის გამოყოფილი ერთი

ოთახიც კი დაუცლევინებია“ და საარქივო საქმეები გადაუტანიათ სარდაფში (ასსცსა, ფ. რ-2, ს. 23, ფურც. 166). მკითხველს ვთავაზობთ ს. კაკაბაძის წერილის სრულ ვერსიას:

„ს.ს.ს.რ. მთავარი საარქივო სამმართველო ყოველთვის დიდს ყურადღებას აქცევდა საარქივო საქმეს ქ. ბათომში და საზოგადოთ აჭარაში, მაგრამ აქამდის, ცენტრალურ დაწესებულებებში მუშაობის სირთულის გამო, მას არ ჰქონდა საშუალება აქტიურად ჩარეულიყო ბათომისა და აჭარის საარქივო საქმის მოწყობაში. მაინც საარქივო სამმართველოს ჰყავდა ბათომში თავისი რწმუნებული – ამხ. გიორგი მისხილის ძე ფურცელაძე, რომელიც აქამდის თავგამოდებით და უანგაროდ (რადგან ამხ. ფურცელაძეს საარქივო სამმართველო გასამრჯელოსაც ვერ აძლევდა) ასრულებდა თავის მოვალეობას, ადევნებდა თვალყურს ადგილობრივ არქივებს და კერძოდ ალაგებდა და აწესრიგებდა კომუნალურ მეურნეობის სამმართველოში მოთავსებულ ყოფილ საგუბერნიო სამმართველოს საქმეებს. აჭარის ავტონომიური მთავრობა აქამდის ალბად ვერ იცლიდა საარქივო საქმისათვის ჯეროვან ყურადღების მისაპყრობად და ამით ალბად აიხსნება, რომ საარქივო მმართველი აპარატიც ბათომში აქამდის ვერ მოეწყო და ბოლოს საქმე მივიდა იქამდის, რომ თვით ის ერთი ოთახიც, სადაც მოთავსებული იყო ყოფ. საგუბერნიო სამმართველოს საქმეები კომუნალურ მეურნეობის გამგემ დააცლევინა ამხ. ფურცელაძეს და საარქივო საქმეები მოთავსებულ იქმნენ სარდაფში, სადაც მუშაობის გაგრძელება ყოვლად შეუძლებელია...

ძლიერ სასურველია, რომ აჭარიაშიც საარქივო საქმე ისეთივე ყურადღებით სარგებლობდეს, როგორც ეს რუსეთის არა თუ ცენტრში, არამედ თვით შორეულ პროვინციაშიაც არის, სადაც ადგილობრივ საარქივო სამმართველოებს, როგორც მე ეს პირადად დავრწმუნდი ს.ს.ს.რ.

მთავრობის მიერ სამსახურის საქმეების გამო ჩრდ. კავკასიაში მივლინების დროს, დათმობილი აქვს, მაგ. ქ. კრასნოდარსა, სტავროპოლსა და პიატიგორსკში ამ სამსავე საგუბერნიო ქალაქებში, კარგი შენობები, ქალაქის მთავარ ქუჩებზე და საბჭოთა ხელისუფლება ყველგან ცდილობს საარქივო მმართველ აპარატს კონტროლთან ერთად, ჯეროვანი დახმარებაც აღმოუჩინოს.

ამისა და მიხედვით ვშუამდგომლობთ, გასცეთ განკარგულება, რათა საარქივო სამმართველოს ბათომში მიეცეს შესაფერისი ბინა და თუ ეს ამ მოკლე ხანში შეუძლებელია, საჩქაროდ დაბრუნდეს მის წინანდელი კომუნალურ მეურნეობის შენობაში – მომავალში კი მოპოვებულ იქნეს უფრო ფართო ბინა; შექმნილ იქნას მცირე მაინც საარქივო აპარატი ადგილობრივ პირობების მიხედვით, მანამდის კიდევ ყოველგვარი დახმარება გაეწიოს სამსახურის ვალდებულებათა ასრულების დროს მთავრ საარქივო სამმართველოს რწმუნებულს ქ. ბათომში ამხ. გიორგი მიხეილის ძე ფურცელაძეს“ (ასსცსა, ფონდი №რ-2; საქმე №23; ფურც. 166).

საარქივო მმართველობის მთავარი გამგე აჭარისტანის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარეს თხოვდა ზომების მიღებას, რათა „საარქივო საქმეს ბათომსა და აჭარაში არ ეძლეოდეს ზიანი, რომლის გამოსწორება, თუ მას საქმეების დაღუპვა მოყვა, მომავალში შეუძლებელი იქნებოდა“. ს. კაკაბაძე აჭარის ასსრ - ის სახკომსაბჭოს თავმჯდომარეს თხოვდა დახმარებას, რათა საარქივო დოკუმენტებისათვის ბათუმში გამოყოფილიყო „შესაფერისი ბინა და თუ ეს მოკლე ხანში შეუძლებელი იყო, საჩქაროდ დაბრუნებოდა მას ფართი წინანდელი კომუნალური მეურნეობის შენობაში, მომავალში კი მოპოვებულიყო უფრო ფართე ბინა“ (ასსცსა, ფ. რ-2, ს. 23, ფურც. 166).

ამავე პრობლემას ეხება გ. ფურცელაძის წერილი, რომელიც გაუგზავნა საქართველოს მთავარ საარქივო სამმართველოს გამგეს 1922 წლის 15 დეკემბერს. გ. ფურცელაძე აღნიშნავს, რომ იგი აქტიურად მუშაობს კატალოგების შესადგენად, რაშიც მას ეხმარება სმირნოვი, მაგრამ კომუნალური მეურნეობის გამგის პეცცოვის ბრძანებით დააცლევინეს ის ოთახი, სადაც ინახებოდა დოკუმენტები. ისინი იძულებულნი გახდნენ დოკუმენტები გადაეტანათ ნესტიან სარდაფში, რასაც დაჭირდა ოთხი დარაჯის ხუთდღიანი მუშაობა. „ნესტის გამო ქაღალდები გამწვანებულა. გ. ფურცელაძეს მოუძებნია და მოუნახავს ახალი ბინა, მაგრამ საჭირო გამხდარა აჭარისტანის სახალხო კომისარიატის მოწერილობა (სუიცსა, ფ. 335, ან. 1, ს. 63, ფურც. 22), აჭარის სახკომსაბჭოს კი მიუღია აბსურდული გადაწყვეტილება: „მიუხედავად იმისა, რომ ბათომში იმყოფება მრავალი სხვადასხვა არქივები, აჭარისტანისათვის არ არის საჭირო არსებობდეს ბათომში სპეციალური საარქივო განყოფილება. ყველა არქივები დარჩეს იმ დაწესებულებებში, რომლებშიც ინახებიან ამჟამად“ (სუიცსა, ფ. 335, ან. 1, ს. 63, ფურც. 22). აღნიშნულის გამო გულდაწყვეტილი გ. ფურცელაძე, რომელიც თვეების განმავლობაში არავითარ ჯამაგირს არ იღებდა და მუდმივი სიდუხჭირის პირობებში ცხოვრობდა, წერს: „წელიწადნახევარი, 1921 წლის ივლისიდან დღემდის ვმუშაობ, რაც ზნეობრივად ჩემ სინდისის წინ მართლად ვგრძნობ ჩემს თავს, რადგან მე მეტის გაკეთება არ შემიძლია, მაგრამ ჩემი მუშაობა არ დაფასდა არც ნივთიერად, არც ზნეობრივად... ჩემ მიერ აღრიცხულია მთელი არქივი, რომელიც მოვალე ვარ ვიმუშავო და თვალყური ვადევნო... ძალა არ მიქს არც ზნეობრივად და არც იურიდიულად დავსტოვო საარქივო საქმეები და შევიდე სხვა სამსახურში, არა და როდემდე ვიქნე ამ გამოურკვეველ მდგომარეობაში? არ ვიცი, აჭარის უმაღლესი სახალხო კომისართა

საბჭო ერთ რომელიმე წევრის „კაპრიზის“ გამო სრულებით არ აფასებს საარქივო საქმეს, რომელიც დიდ განძს შეადგენს სახელმწიფოს და ხალხისთვის“ (სუიცსა, ფ. 335, ან. 1, ს. 63, ფურც. 23). გ. ფურცელაძე თხოვს მთავარი საარქივო სამმართველოს გამგეს დახმარებას, რათა არავის ჰქონდეს უფლება „ასეთი კულტურული დაუფასებელი მასალა გარეთ გაყაროს“ (სუიცსა, ფ. 335, ან. 1, ს. 63, ფურც. 22).

ბათუმში - მთავარი საარქივო სამმართველოს რწმუნებულის გიორგი ფურცელაძის 1923 წ. 9 მარტის მოხსენებიდან ირკვევა, რომ საარქივო დოკუმენტები მიმობნეული იყო ქალაქის სხვადასხვა დაწესებულებებში, კერძოდ: „1: ბათუმის სამხედრო გუბერნატორის, საპოლიციო, ქალაქ ბათუმის თვითმმართველობის, ტრაპეზონის და ბაქოს სამხედრო რეინის გზების, - მოთავსებულია კომუნალური მეურნეობის შენობაში, ქვედა სარდაფში; 2: სასამართლოს პალატის და ოლქის სასამართლოსი, რომელნიც თბილისიდან აქ არის ჩამოტანილი, მოთავსებულია „ცენტროსოიუზის“ შენობაში, ქვედა სარდაფში. 3. დანარჩენი ამიერკავკასიის, რუსეთ-აზიის და კავკასიის ბანკების - მოთავსებულია ეხლანდელი სახალხო ბანკის შენობაში, ქვედა სარდაფში 4. ბათუმის საბაჟოს არქივი მოთავსებულია ბათუმის საბაჟოს საკუთარ შენობაში, პატარა ოთახში 5. ამის გარდა არის მცირე არქივი სასანიტარო დაწესებულებების, რომელიც მოთავსებულია მე-2 ქალ. საავადმყოფოში 6. ციხესიმაგრის საინჟინერო არქივი - ინახება ფოსტ. „ბურუნტაბიის“ საწყობში“ (ასსცსა, ფ. რ-2, ს. 23, ფურც. 166). რწმუნებული შემოფოთებულია იმის გამო, რომ ყველა ზემოთაღნიშნულ დაწესებულებაში დგება წყალი, „ქაღალდები დანოტილი და გამწვანებულია“ და თუ შესაფერისი ფართი არ გამოინახა დოკუმენტებისათვის, ისინი „სრულებით გამოუსადეგარი იქნება არქივის მასალათ“ (ასსცსა, ფ. რ-2, ს. 23, ფურც. 166).

ასეთ შემთხვევაში გიორგი ფურცელაძე მიზანშეწონილად მიიჩნევდა „გადარჩეულიყო საქმეები და ცენტრში გადაგზავნილიყო“, რათა შესაძლებელი ყოფილიყო „დაღუპვის გზას მყოფი მთელი საარქივო მასალის“ გადარჩენა (ასსცსა, ფ. რ-2, ს. 23, ფურც. 167).

წერილის ავტორი წუხს, რომ მის მცდელობას აღნიშნული საკითხის მოსაგვარებლად შედეგი არ მოჰყოლია: პრობლემის მოსაგვარებლად „ვრცელი მოხსენება გაუკეთე განათლების კომისარს და მთავარ საარქივო სამმართველოს, მაგრამ საქმის კარგ შედეგამდე დაყენება დღემდე არ მოხერხდა. ამის გამო უმორჩილესად გთხოვთ შეხვიდეთ საარქივო საქმეების ასეთ უმწეო მდგომარეობაში და ამისათვის გამოყოფილ იქმნას შესაფერი შტატები: - ერთი გამგე, ერთი ან ორი თანამშრომელი, და ერთი დარაჯი (იგივე შიკრიკი), რომელნიც დაემორჩილოს ან განათლების კომისარიატს, ან თვით თქვენ საბჭოს, როგორც ეს საბჭოთა რუსეთში ეხლა იმყოფება (იხ. „Правда“ 1922წ. 25 აგვისტო) და მოგვეცეს შესაფერისი ბინა სათანადო მოწყობილობით, სადაც შეიძლებოდეს მუშაობა და მოთავსება ყველა ცალკე-ცალკე დაბნეულ საქმეების. თუ ყოველ შემთხვევაში ასეთის მოწყობა ადგილობრივ არ მოხერხდა, იმ შემთხვევაში დროებით მაინც გადაირჩეს საქმეები და გადაიგზავნოს ცენტრში, რომ ამნაირათ გადავარჩინოთ დაღუპვის გზას მთელი საარქივო მასალა“ (ასსცსა, ფონდი №რ-2; საქმე №23; ფურც. 167).

მაღე, არქივისათვის მართლაც გამოიყო სათავსო ქალაქის საბჭოს შენობაში, თუმცა იგი იყო ბნელი, ნესტიანი. ნადგურდებოდა დოკუმენტები. ამ სარდაფებში დოკუმენტების გვერდით აწყობდნენ შეშას. წვიმის დროს სარდაფები ივსებოდა წყლით. ხდებოდა შეშის დასველება-დანოტივება, რაც უარყოფით გავლენას ახდენდა დოკუმენტების მდგომარეობაზე. მართალია სარდაფში გა-